

İİSBF SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

İmtiyaz Sahibi / General Director

Ali ÖZVEREN

Mütevelli Heyet Başkanı (Chairman of Board of Trustess)

Editör / Editor

Prof. Dr. Süleyman TÜRKEL

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Editor in Chief

Yrd. Doç. Dr. Murat KÖYLÜ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Yrd. / Ass. Editor in Chief

Arş. Gör. Gökçe MANAVGAT

Bilim ve Danışma Kurulu / Referees

Prof.Dr. A. Kadir Varoğlu *Başkent Üniv. İ.İ.B.F.*

Prof.Dr. Haluk Korkmaz *Toros Üniv. İ.İ.S.B.F.*

Prof.Dr. Nejat Basım *Başkent Üniv. İ.İ.B.F.*

Prof.Dr. Mehmet Tanyaş *Maltepe Üniv. İ.İ.B.F.*

Prof.Dr. Fatma Orel *Çukurova Üniv. İ.İ.B.F.*

Prof.Dr. Doğan Nadi Leblebici *Hacettepe Üniv.*

Prof.Dr. Haydar Çakmak *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F.*

Prof.Dr. Turan KORKMAZ *Mersin Üniversitesi İ.İ.B.F.*

Prof.Dr. Kamuran ELBEYOĞLU *Toros Üniv. İ.İ.S.B.F.*

Prof.Dr. Banu Yazgan GÜVENÇ *Toros Üniv.İ.İ.S.B.F.*

Doç. Dr. Köksal Hazır *Toros Üniversitesi İ.İ.S.B.F.*

Doç. Dr. Abdullah Çalışkan *Toros Üniversitesi.*

Doç. Dr. Mustafa Bekmezci *Toros Üniversitesi.*

Doç. Dr. Emruhan Yalçın *Avrasya Üniv.*

Doç. Dr. Mehmet İNCE *Mersin Üniversitesi İ.İ.B.F.*

Yrd. Doç. Dr. Meltem Keskin KÖYLÜ *Aksaray Üniv.*

Yrd. Doç. Dr. Murat KÖYLÜ *Toros Üniv.İ.İ.S.B.F.*

Yrd. Doç. Dr. Ayhan DEMİRCİ *Toros Üniv.*

Yrd. Doç. Dr. Cengiz Tunç *Toros Üniv.*

Dergi Yazışma Adresi / Correspondence Address

Toros Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler
Fakültesi Bahçelievler Mh. 1857 Sk. Yenişehir / MERSİN
Tel: (0324) 325 33 00

Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi yılda iki kez,
6 ayda bir yayınlanan hakemli ve süreli bir sosyal bilimler
dergisidir.

Dergide öne sürülen fikirler makale yazarına aittir.

Toros University Social Sciences Journal is a refereed
and periodical journal published twice a year and once
every six months.

Kuzey Irak Kürt Siyasi Hareketinin Türkiye, Irak, İran Ve Suriye Politikası

Murat KÖYLÜ

Yrd. Doç. Dr., Toros Üniversitesi, İİSBF, murat.koylu@toros.edu.tr

ÖZET

Birinci Dünya Savaşı Sonunda Osmanlı İmparatorluğu Sınırları içinde kalan bölgelerde Araplarla başlayan isyanlar ve bölgeyi kontrol etmek isteyen hâkim güçler tarafından sınırların yeniden çizilmesi ve kukla devletler oluşturulması, bölgesel istikrarsızlık Kürt Siyasi teorisyenlerine, yüzyıllardır bölge devletlerinin ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetinde dağınık olarak yaşayan Kürt toplumunu bir araya getirerek bağımsız bir Kürt Devleti kurma fikrini aşılamaştır. Yıllarca güç mücadelesi verdikleri bölgedeki diğer Etnik yapı Ermenilerle güç birliği yaparak, Osmanlı'nın mirasından pay alma gayretleri günümüze kadar devam etmiş ve edecek gibi görünmektedir. Son Günlerde İKBY Lideri Mesut Barzani tarafından, yıllarca bölgedeki Türkmenleri katlederek, nüfus kayıtlarını silinerek Musul ve Kerkük'ü de kapsayacak şekilde istila ettikleri Irak'ın Kuzeyinde ilan edilen referandum, Suriye Kuzeyinde ABD ve Rusya destekli oluşum sağlayan işgallerle büyüyen PYD/YPG terörist yapılanması, İran'ın batısında ki PEJAK ve nihayetinde 1983'den itibaren Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğusunda PKK/KCK hareketleri, gelecekte dört ülke topraklarını kapsayacak şekilde Ortadoğu'da "Büyük Kürdistan" kurma niyetleri olduğunun emareleri olmuştur. Bu çalışmanın amacı; bölgesel gelişmeler ve tarihsel arka plan analiz edilerek Kürt Siyasi Hareketinin Türkiye, Irak, İran ve Suriye'nin geleceğine muhtemel etkisi konusunda çıkarımlarda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kürt, Türkiye, İran, Irak, Suriye

The Politic Of North Iraq Kurdish Political Movement Of Turkey, Iraq, Iran And Syria

Murat KÖYLÜ

Ass.Proff. Dr. Toros University, murat.koylu@toros.edu.tr

ABSTRACT

Rebellions that started with Arabs in the territories of the Ottoman Empire at the end of the First World War and the redrawing of the borders and the formation of puppet states by the dominant forces controlling the region and the regional instability Kurdish political theoreticians have come together for centuries in the territorial states and especially in the Kurdish society which is scattered under the Ottoman Empire bringing the idea of establishing an independent Kurdish state. The efforts of the Ottoman Empire to gain a share from the legacy of the Ottoman Empire seemed to continue and will continue until the daylight by making a strong alliance with other Ethnic building Armenians in the region where they have been struggling for years. In recent days, İKY Lideri Mesut Barzani has declared a referendum in Northern Iraq, in which the Turkmen who have been in the region for years were killed and the records of the population were eradicated to cover both Mosul and Kirkuk. The PYD / YPG terrorist structuring, PEJAK in western Iran and finally in 1983, PKK / KCK movements in eastern and southern Turkey have been the motives of establishing "Great Kurdistan" in the Middle East, covering the territories of four countries in the future. The purpose of this study is; regional developments and historical background of the Kurdish political movements in Turkey, Iraq, Iran and Syria.

Key Words: Kurdish, Turkey, Iran, Iraq, Syria

GİRİŞ

IKBY Başkanı Mesud Barzani ile Kürt parti liderlerinin vardıkları anlaşma doğrultusunda 25 Eylül 2017'de Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt Devleti kurma yönünde iradi açıklamalarını uluslararası kamuoyuna duyurdular. Maksat; yıllarca hayallerini kurdukları, bu uğurda on binlerce Türkmen'i katledip, göçe zorladıkları, tapu kayıtlarını silip, yaşam haklarını ellerinden aldıkları, hidrokarbon zengini topraklar üzerinde "uydu" bir "Kürdistan" kurmaktır (Köylü, 2017:5).

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi (IKBY) Irak'ın kuruluşundan itibaren bağımsızlık isteğine sahip olsa da yakın tarihte bu fikri açıkça dile getirmekten hep imtina etti. Çünkü Kürdistan bölgesi yöneticileri bağımsızlık isteğinin gerçekleşebilmesi için destekleyici koşul ve zamanın beklenilmesi gerektiğine inanarak bu isteği ifade etmekten kaçınmış, hatta reddetmişlerdir. Diğer yandan bu isteğin ifade edilmeyişi ya da reddedilmesi de iyi saklandığı anlamına gelmemektedir. Çünkü ilgili küresel ve bölgesel aktörlerin hepsi bunun farkında olmuş ve buna göre politika geliştirmişlerdir. Irak ile ilgili siyasal gelişmeler söz konusu olduğunda ilgili bütün aktörler sürekli olarak "Irak'ın toprak bütünlüğü"ne vurgu yapmış ve böylece Irak'ta bağımsızlığa her zaman en yakın grup olan Kürtlerin bu isteklerinin baskı altında tutulması amaçlanmıştır.

Herkesin bildiği, fakat kimsenin dile getirmediği bu sırrı Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı Mesud Barzani 1 Temmuz 2014'te BBC'ye verdiği röportajda ifşa etti ve son noktayı koydu. Röportajında ilk kez dünya kamuoyuna Kürdistan bölgesi için bağımsızlık düşüncesinde olduklarını ve bunu artık gizlemelerine gerek olmadığını açıkça ifade etmişti. Açıklamaya yönelik tepkiler de aslında beklendiği gibi oldu. Çünkü yıllardan beri ilgili bütün aktörler bu isteğin bir gün bir şekilde açığa çıkacağını bildiklerinden açıklamayı şaşkınlıkla karşılayan olmamıştı.

Verilen tepkiler değerlendirildiğinde en sert tepkinin İran'dan geldiği görülmektedir. İran, bağımsız Kürdistan'ın kurulmasının bölgede yeni bir kanser uru olacağını belirterek buna karşı çıktı. İsrail başbakanı ise Kürtlerin siyasal bağımsızlığı hak ettiklerini, bundan dolayı bağımsızlık özelemlerinin desteklenmesi gerektiğini belirterek arka çıkmıştı. Türkiye bu konuda büyük ölçüde sessiz kalarak tarafsız bir tutum içerisindeydi. Bu konuda sadece AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik konuştu ve Financial Times gazetesine verdiği röportajda "Irak bölünürse Kürtlerin de kendi geleceğine karar verme hakkı vardır" demiştir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan devletlerden Irak, Kürtlerin bir kısmını da içine almasıyla Irak içerisinde Kürt hakları sorunu oluşmuştu. Yoğun olarak Irak'ın kuzey bölgesinde yaşayan Kürtlerin bu dönemden itibaren Irak'tan istekleri siyasal statü çerçevesinde şekillenmeye başladı. Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopup İngiliz himayesine geçildiği bu dönemde Irak'ta en etkili Kürt şahsiyet Süleymaniye valisi olan Şeyh Mahmud Berzenci idi.

Berzenci "Kürdistan için bağımsızlık" amacıyla ortaya çıktı ve İngilizlere karşı isyan başlattı. İsyanlarından sonra İngilizler tarafından Süleymaniye vilayetine iki defa vali olarak atanmasına rağmen, her defasında İngiliz otoritesini reddetti ve kendisini "Kürdistan Hükümdarı" olarak ilan etti. Modern Irak'a geçiş dönemine denk gelen bu isyanlar 1922-1924 yılları arasında Kürdistan Bölgesi'nde fiili olarak bir yönetim oluştursa da, nihai olarak İngiliz güçleri karşısında başarılı olamadı. İkinci isyandan sonra İngilizlerin Kürtlerle otonomi bağlamında anlaşmaya çalışmasına rağmen bu durum gerçekleşmedi.

Irak'taki ilk Kürt isyanıyla şekillenen siyasal statü talebinin hayat bulmaması yeni isyanlara kapı araladı. Berzenci'den sonra 1931'de Şeyh Ahmed Barzani önderliğinde yeni bir isyan başladı. Bu isyanla

birlikte Kürt mücadelesinde öncülük Barzani aşiretinin eline geçti ve bu öncülük günümüze kadar devam etti. Şeyh Ahmed Barzani isyanı daha çok aşiretsel sebeplere bağlansa da, Kürtler tarafından otoriteye bir karşı çıkış olması sebebiyle önem taşımakta. Kürt hakları konusunda herhangi bir sonuca ulaşmayan isyan 1932 yılında bastırıldı.

1943'te ise Şeyh Ahmed'in isyanını kardeşi Molla Mustafa Barzani devam ettirdi ve bu isyan önceki isyanı aşan milliyetçi bir karakter kazandı. Mustafa Barzani'nin talepleri Kerkük, Süleymaniye, Hanaqin ve Duhok'un dahil olduğu bir Kürdistan Eyaleti'nin oluşturulmasını, Irak Kabinesi'nde bu eyaleti yönetecek bir bakanlığın kurulmasını, Kürtçenin resmi dil olmasını, kültürel ve ekonomik özerkliğin verilmesini içermekteydi.

İkinci Dünya Savaşı yıllarına denk gelen bu isyan 1945 yılında bastırıldı ve Barzani Irak'ı terk edip İran'a geçmek zorunda kaldı. İran'da da siyasi faaliyetlerine devam eden Barzani Sovyet desteğiyle kurulan Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşunda görev aldı. 1946 yılında ise partileşmeye giderek Kürdistan Demokrat Partisi'ni (KDP) kurdu. Sadece 11 ay ayakta kalabilen Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışından sonra Sovyetlere iltica etti ve 11 yıl boyunca orada yaşamak zorunda kaldı. Barzani'nin Irak'a geri dönüşü 1958 yılında krallığın yıkılıp cumhuriyet rejiminin kurulması ile mümkün olmuştur.

Askeri darbe ile iktidarı ele geçiren Abdülkerim Kasım, Barzani'yi Irak'a davet ederek partisi KDP'ye legal olarak siyaset yapma imkânı tanıdı. Ayrıca kendi politikalarını desteklemesi durumunda Kürtlere otonomi vermeyi de taahhüt etti. Ancak verilen taahhütlerin yerine getirilmemesi üzerine Barzani 1960'ta yeniden silahlı mücadeleye başladı ve bu mücadele on yıla yakın devam etti. İsyân 1968 yılında Baas Partisi'nin iktidarı ele geçirmesiyle durdu ve 1970 yılında otonomi anlaşmasının imzalanmasıyla sona erdi.

11 Mart 1970'te Baas Partisi adına Saddam Hüseyin ve KDP adına Molla Mustafa Barzani'nin imzaladığı anlaşma ile Kürtler Araplarla birlikte Irak'ın asli unsuru kabul edildi. Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgeler Kürdistan Bölgesi'nin sınırlarına dâhil edildi, iki tarafın da hak iddia ettiği tartışmalı bölgelerde ise referandum yoluyla bir karara varılması konusunda anlaşıldı.

Yine merkezi yönetimde Cumhurbaşkanlığı yardımcılığının Kürtlere verilmesi, parlamentoda nüfus oranında temsil edilme hakkının tanınması ve Kürtçenin resmi dil olarak kabul edilmesi anlaşma metninde yer almıştır. Kendi iç işleyişinde de bölgeye serbestlik tanınmış, yasama ve yürütme yetkisi verilmiştir. Böylece ilk kez merkezi yönetim ciddi bir şekilde anlaşma yoluna gitmiş ve Kürtlerin siyasal statü taleplerine otonomi ile cevap vermiştir. Tarafların anlaşmanın dört yıl içinde hayata geçmesi üzerine karar vermelerine rağmen Irak merkezi yönetiminin Kerkük dâhil referandum yapılacak yerlerde Araplaştırma politikası uygulaması, yeni gerginliklere yol açtı.

1974 yılına gelindiğinde bazı ilerlemeler sağlansa da tartışmalı bölgeler sorunu aşılamadı ve referandum yapılamadı. Bunun üzerine Baas Partisi 11 Mart 1974 tarihinde tek taraflı bir otonomi anlaşması ilan ederek Kürt Otonom Bölgesi'ni kurdu. Genel olarak 1970'teki anlaşma ile aynı olsa da tartışmalı bölgeler otonom bölgenin dışında tutuldu. KDP de özellikle tartışmalı bölgelerin merkezi yönetime bağlanmasına karşı çıkarak anlaşmayı reddetti. Ve bunun üzerine Molla Mustafa Barzani yeniden ayaklanma kararı aldı. Barzani'nin bu seferki ayaklanma kararında küresel ve bölgesel gelişmeler de rol oynadı. Soğuk Savaş döneminde ABD, Sovyet yanlısı yönetimlerin etkisini muhalif grupları destekleyerek kırmaya çalışıyordu. Bundan dolayı ABD ve müttefiki İran, Baas Yönetimine karşı Barzani hareketini desteklemeye karar vermişti. İran ise küresel pozisyonunun yanında Irak'la sınırları konusunda da ihtilaf yaşamaktaydı.

Diğer yandan İsrail de o dönemde bütün Arap coğrafyasıyla yaşadığı sorunlar nedeniyle Arap olmayan unsurlarla yakınlaşmaya çalışmaktaydı. O dönemki dengelerden hareketle ABD, İran ve İsrail'in desteğini alan Barzani Nisan 1974'te tekrar ayaklandı. Fakat bu ayaklanma da başarısız oldu. 1975 yılında Irak ve İran sınır problemlerinde anlaşarak Irak'ın İran lehine bir düzenlemeyi kabul etmesine karşılık İran da Kürtlere verdiği desteği kesti. İran'ın desteği olmadan daha fazla devam edemeyen Barzani ayaklanmayı sona erdirdi.

Barzani'nin bu son isyanından sonra KDP içinde daha önceleri başlayan huzursuzluklar iyice arttı ve kopmalar başladı. Barzani'nin isyandan sonra hastalanması ile oluşan liderlik sorunu da sol görüşlü ve İslamcı grupların kopmasına zemin hazırladı. Parti içinde muhalifliği ve sosyalist fikirleriyle öne çıkan Celal Talabani bu başarısız isyandan sonra KDP'den ayrılıp bölgede ikinci parti konumuna yükselecek olan Kürdistan Yurtseverler Birliği'ni (KYB) kurdu. Daha çok Kürdistan Bölgesi'nin güneyinde bulunan Süleymaniye'de etkin olmaya başlayan KYB, KDP'den farklı olarak şehirli kesimi temsil etmekteydi. Kopmalardan sonra KDP'nin gücü ve etkinliği ise bölgenin kuzeyi ile sınırlandı.

1980 yılında İran-İrak Savaşı'nın başlaması üzerine KDP İran tarafında yer almış, KYB ise başlangıçta Irak'a yakınlaşırken daha sonra politika değişikliğiyle İran'ı desteklemeye başlamıştır. 1987 yılında ise KDP, KYB ve diğer küçük partiler Kürdistan Cephe'yi kurarak birlikte hareket etmeye başladılar. Savaşın sonuna doğru Saddam, İran'ı destekleyen Kürtleri cezalandırmak için kimyasal silahların da kullanıldığı Enfal Operasyonu'nu başlattı. Bu operasyon kapsamında binlerce Kürt Irak'ın güneyine sürüldü, bölge demografisi değiştirildi, binlerce köy yıkıldı, on binlerce Kürt de mülteci olarak Türkiye'ye sığındı. Kürt partilerinin en ağır darbeyi aldığı bu dönemde Kürt liderler de Irak'ı terk edip İran'a sığınmak zorunda kaldılar.

Iraklı Kürtler bütün bu başarısız girişimlerinin bedelini çok ağır biçimde ödedi. Bundan dolayı Irak'ın Kuveyt'i işgalinden sonra baskı altında olan Saddam Hüseyin'e karşı tekrar ayaklanıp ayaklanmama konusunda tereddüt yaşadı. Koalisyon güçlerinin Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmak için askeri güç kullanmasının ardından cesaretlenen Kürtler bir kez daha ayaklandı. 4 Mart 1991'de başlayan ayaklanma hızlı bir şekilde ilerledi ve 19 Mart'ta peşmerge güçleri Erbil, Süleymaniye, Zaho, Duhok ve Kerkük'ün tamamını ele geçirdiler. Fakat bu zafer uzun sürmedi ve ülkenin güneyindeki ayaklanmayı bastıran Saddam Hüseyin güçleri kuzeye doğru ilerledi. Bunun üzerine peşmerge güçleri 28 Mart'ta Kerkük'ten daha sonra diğer illerden çıkarak gerilemeye başladı. Bu gerileme ile birlikte milyonlarca insan kimyasal silah kullanılacağı endişesiyle İran ve Türkiye sınırlarına yığılmaya başladı.

Artan mülteci sorununa ve yardım çağrılarına duyarsız kalındığını gören Türkiye, Irak toprakları içerisinde mülteciler için güvenli bir bölge oluşturulmasını önerdi. Bu öneri Birleşmiş Milletler'in 688 sayılı kararı ile hayata geçti ve koalisyon güçleri Irak'ın kuzeyini 36. enlemden itibaren Irak kuvvetlerinin uçuşuna yasaklayarak burada güvenli bir bölge oluşturdu. Bu sayede mültecilerin geri dönüşüne imkân sağlandı. Ayaklanmadan sonra Kürdistan Cephe ile Bağdat yönetimi arasında görüşmeler başlamasına rağmen bir ilerleme sağlanamadı. Bunun üzerine Saddam Hüseyin, Kürtler üzerindeki baskıyı artırmak amacıyla bölgedeki bütün devlet memurlarını geri çekti ve bölgeye ekonomik ambargo uygulamaya başladı. Merkezi yönetim bu durumun bölgede iç karışıklığa neden olacağını ve bu sayede isteklerini kabul ettirebileceğini hesaplamıştı. Fakat hesaplanan durumun tam tersine Kürtler yönetim boşluğunu hızlıca doldurdu ve bölgede parlamenter bir sistemin kurulması için girişimlere başladı. Mayıs 1992'de Irak merkezi yönetiminin hiçbir etkisinin kalmadığı bölgede seçimlere gidildi ve Kürdistan Parlamentosu kuruldu. Parlamento 4 Ekim 1992 tarihinde "*Kürt Federe*

Devlet”ni ilan ederek bölgeyi kendi içinde özerk, aynı zamanda Irak merkezi yönetimine bağlı bir yapı olarak tarif etti.

Böylece 1970 anlaşmasından bu yana Kürtler en geniş haklara sahip oldukları de facto bir yönetim oluşturmuş oldu. Fakat daha sonra yönetim iki büyük parti olan KDP ve KYB’nin çekişmesinden dolayı sağlıklı bir şekilde işleyemeyip iç savaşa sürüklendi. İki parti arasındaki silahlı çatışmalar sonucu bölge kendi içerisinde iki ayrı parçaya ayrıldı ve her parça kendi yönetimini ilan etti.

Bölgenin kuzeyinde bulunan KDP yönetimi ile güneyindeki KYB yönetimleri arasında 1994-1997 yılları arasında çatışmalar devam etse de çeşitli ateşkes ve barış görüşmeleri sonucu iki parça 1998 yılında birleşme kararı aldı. Bu karar üzerine ilerleyen barış görüşmeleri sayesinde gerginlik azaldı ve birleşme kesin bir şekilde sağlandı.

Kürdistan Bölgesel Yönetimi’nin siyasal gelişimini etkileyen bir diğer husus ise ABD’nin 2003 yılında Irak’ı işgali oldu. İşgal sırasında ABD’nin Irak içindeki en büyük müttefiki olan Kürtler, bu sayede Kürdistan Bölgesi’nin sınırlarını genişletme imkânı buldular. İşgal sonrası Irak’ta en örgütlü grup olan Kürtler geçiş döneminde de etkili bir aktör haline geldiler ve gittik-çe de Irak içerisinde ağırlığı artan bir konuma yükseldiler. Geçici Yönetim Konseyi’nde ve daha sonrasında dışişleri ve başbakanlık yardımcılığı görevlerini yürü- tüp, Geçici Yönetim Yasası’nda daha önce kazandıkları de facto durumu da yasa ile garanti altına aldılar.

Söz konusu yasa bölgeyi Federal Irak Devleti’nin “Kürdistan Bölgesel Yönetimi” olarak adlandırmış, peşmerge güçlerini de Kürdistan Bölgesel Yönetimi’nin güvenlik gücü olarak kabul etmiştir. Ayrıca Kürtçenin bölgenin resmi dili olması ve Irak merkezi bütçesinden bölgeye yüzde 17’lik pay verilmesi de yasa ile birlikte kabul edilmiştir. 15 Bütün bu kazanımlarını 15 Ekim 2005’te halkoyuna sunulan ve kabul edilen anayasa ile de koruyan Kürtler böylece yasal olarak statü sorunlarını çözdüler. Başarılı bir müzakere süreci yürütüp isteklerinin neredeyse hepsini elde eden Kürtler merkezi yönetimde de ağırlığını hissettirmeye devam ettirler. Nitekim 2005 yılındaki genel seçimlerden sonra KYB lideri Celal Talabani yeni Irak’ın ilk Cumhurbaşkanı oldu, KDP’li Hoşyar Zebari ise Dışişleri Bakanlığı görevini üstlendi. Birçok bakanlıkta da Kürtlere üst düzey görevlerde yer verildi.

Yasal statü sorununun çözümlenmesine rağmen IKBY ile merkezi yönetim arasındaki sorunlar bitmedi. Bu tarihten sonra ortaya çıkan sorunlar iki temel konu üzerinde yoğunlaşarak günümüze kadar devam etti. Bunlar; tartışmalı bölgelerin durumu ve petrol çıkarma ve ihraç etme yetkisinin kimde olduğuna dair belirsizliklerdi. Bunlardan; Kerkük ve tartışmalı bölgeler konusu Irak’ta Kürt sorunu ortaya çıktığından beri etnisite kaynaklı olarak var olmuş ve 1970 anlaşmasının da işlevsiz kalmasına neden olmuştu. Daha sonra bölgede keşfedilen büyük petrol yatakları da soruna ekonomik boyut ekledi ve böylece sorun stratejik bir değer de kazandı. Bundan dolayı yaklaşık yüz yıldır çözümsüz kalan sorun 2005 yılında kabul edilen Irak Anayasası’nda bir çözüm tarifi sunularak 2007 yılına ertelendi. Irak Anayasası’nın 140. maddesi ile Araplaştırma politikası çerçevesinde yerlerinden edilen yerleşimcilerinin şehre geri dönmesi ve 2007 yılının sonuna kadar bu bölgelerde referandum yapılarak hangi bölgeye bağlanmak istediklerinin sorulması onaylanmıştı. Fakat 2007 yılı sonuna gelindiğinde referandum yapılamadı ve sorun daha da derinleşti.

Kürtler, referandumun yapılmamasından merkezi yönetimi sorumlu tutarak referandum sonucunda şehrin IKBY’ye bağlanmasından korkulduğu için referandumun bilinçli bir şekilde ertelendiğini iddia ettiler. Bu iddialarını ise Irak genelinde yapılan vilayet seçimlerinde Kürt partilerin Kerkük vilayet konseyinin çoğunluğunu elde etmesine ve valiyi atayabilecek güce erişmesine bağlayarak desteklemektedirler. Irak merkezi yönetimi ise Kerkük’teki petrol yataklarının IKBY’nin eline geçmesi

durumunda merkezden daha güçlü bir Kürt Bölgesi ortaya çıkacağı ve bu durumda ekonomik olarak da güçlü bir İKBY'nin merkeze daha rahat meydan okuyabileceğinden endişe etmekte. Petrol çıkarma ve ihraç etme konusundaki yetki belirsizliği de iki taraf arasındaki bir diğer önemli sorunu oluşturmaktadır.

İKBY, Anayasa'ya dayalı olarak bölgedeki petrolü çıkarma ve ihraç etme yetkisinin bulunduğu iddiasıyla 2006'dan itibaren petrol şirketleriyle anlaşmalar imzaladı. Merkezi yönetim ise yetkinin sadece kendisinde bulunduğunu ifade ederek buna karşı çıkmakta ve yapılan anlaşmaların geçersiz olduğunu savunmaktaydı. Fakat 2011 yılında, merkezi yönetim yapılan anlaşmaların geçerli olduğunu kabul etti ve böylece petrol çıkarma yetkisindeki belirsizlik sona erdi. Bu belirsizliğin bitmesi sorunları bitirmedi. Hatta tam tersine yeni sorunlara neden oldu. İKBY kendi petrolünü ihraç etme yetkisinin de olduğunu belirterek Türkiye ile anlaştı ve ilk önce tankerlerle başlayan petrol ihracatı daha sonra boru hattıyla devam etti.

Birinci Dünya Savaşı sonrası başlayan bu süreç, Ortadoğu'da petrol ataklarının bulunmasıyla emperyalizmin hedefi haline gelen, toplama devlet yapılarıyla (Irak, Suriye) bölgeye hâkim olmak maksadından başka bir şey değildi aslında. Musul ve Kerkük'ün kaderi bu maksat etrafında şekillenmeye başlamıştı bile.

Lozan Anlaşması ve sonrasında Musul konusunda çözümü (kendi istekleri yönünde çıkana kadar) erteleyen başta İngiltere olmak üzere emperyalizmin temsilcileri, kendi kontrollerinde uydu devletçiler yoluyla bulmanın sonucu, günümüzde bu rolü üstlenen ABD ve takipçilerinin sorumluluğunda devam etmektedir.

ABD'nin 2003 yılında Irak'a müdahalesi, birçok değişikliği de beraberinde getirmiştir. Irak'ta Saddam rejimi devrilmiş, iktidardaki Sünni ağırlık tüm gücünü kaybetmiştir. Dikta rejimiyle meşruiyet sağlamaya çalışan Sünniler, ABD'nin iktidar oluşturma meşruiyetini sekteye uğratmak için direniş ve muhalefet saflarına geçmişlerdir. Yıllardır ezilen ve hor görülen Irak'ın diğer kesimleri ise yeni şanslar elde etmişlerdir. Irak'taki nüfus oranlarına göre, Irak'ta iktidarda ağırlığı oluşturan Şiiler, Kürt grupları da yanlarına çekerek, yıllardır elde edemedikleri gücü ellerine almışlardır. Kürt gruplar ise on yıllardır hayalini kurdukları "*bağımsız devlet*" için bir şans yakaladıklarını düşünmekte ve tüm güçlerini bunun için sarf etmektedirler.

Öte yandan Irak'ın her döneminde ezilen Türkmenler de, Saddam'ın devrilmesiyle birlikte talihlerinin açıldığı düşüncesiyle yeni bir heyecana kapılmış olsalar da, Irak'ta gelişen süreç heyecanlarını kursaklarında bırakmıştır. Türkiye'nin ABD askerlerinin topraklarından Irak'a girmesine izin vermemesinin cezası bir anlamda Türkmenlere yüklenmiş ve geçmiş tüm rejimlerin yaptığı gibi arka plana atılmışlardır. Türkiye'nin de Irak'ta etkisini yitirmesi ve uyguladığı yanlış politikalarla, Türkmenler iyice yalnızlığa itilmiş, seslerini dünya kamuoyuna duyuramamışlardır. Irak'ta yalnız kalan ve bu nedenle daha da ezilen Türkmenler, Irak'taki güç odaklarına doğru yönelmiştir. Bu da Türkmenlerde özgüven kaybına yol açmıştır. Irak'taki diğer azınlıkların durumunda ise pek fazla değişiklik olduğunu söylemek mümkün değildir.

Irak'ta Kürt grupların isteklerine ses çıkarmayan ABD, Kürtleri yüzyıllık hedeflerine çok yaklaştırmıştır. Ancak Kürt gruplar bu hedeflerine ekonomik özgürlükleri olmadan ulaşamayacaklarını bildikleri için Kerkük konusunda ısrarlı bir tutum sergilemişlerdir. Tek başına dünya petrol rezervlerini yaklaşık % 6'sına sahip Kerkük, Kürt gruplar için bulunmaz bir nimet olarak değerlendirilebilir. İşte

Kürt gruplar, Irak siyasetindeki ağırlıklarını ve ABD'nin Irak'taki en yakın müttefiki olma avantajını kullanarak, Kerkük konusunda imtiyaz elde etmeye çalışmışlardır.

Irak'taki siyasi süreçte Kerkük için isteklerini her türlü sürece yansıtmayı başarabilen Kürt gruplar, bölgede yaşayan diğer tüm kesimlerin itirazlarına rağmen, Kerkük konusundaki ısrarlarına devam etmekte ve Kerkük için meşru-gayri meşru her türlü yönetime başvurumaktadırlar.

Günümüzde IKBY Lideri aşiret reisi Barzani'yi Bağımsız Devlet olma yolunda cesaretlendiren ABD-İsrail eksenli yaklaşım, bir oldubitti ile 26 Eylül sabahına “*Kürdistan*” devleti ile uyanmaları için tüm gayreti göstermektedirler.

1. Kuzey Irak Kürt Siyasi Hareketi ve Türkiye

Türkiye'nin Irak ile Kürt milliyetçiliğinin ve ayrılıkçılığın engellenmesine yönelik işbirliği temelinde geleneksel olarak yürüttüğü ilişkiler Amerika'nın Irak işgali ile sona ermiştir. Saddam Hüseyin'in Birinci Körfez Savaşı'nın ardından isyancı Kürtlere saldırması sonucu çok sayıda Kürtün Türkiye sınırına sığınması dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ı ABD ve Koalisyon güçlerini Irak'ta tampon bir bölge kurmak için işbirliğine zorlamış, bunun sonucunda Irak'ın 36'ncı paralelinden itibaren uçuşa yasak bölge oluşturulmuştur (Yılmaz, 2011: 140, 159-161).

1998 Washington süreci sonrası Kürt gruplar arasında sağlanan uzlaşma, ABD'nin bölge üzerindeki etkisini belirginleştirmiş ve Türkiye'nin sürecin dışına itildiği düşüncesi kuzeyde bir Kürt devleti endişesini yeniden diriltmiştir. Bu nedenle, Kuzey Irak'ta kurulacak bir Kürt devletinin Türkiye tarafından “casus belli”, yani savaş nedeni olarak kabul edileceği açıklanmıştır. 1 Mart 2003'te TBMM'de ABD birliklerinin transit geçişine izin verecek tezkerenin kabul edilmemesi üzerine ABD ile ilişkiler bozulmuştur. Kürt gruplar ise ABD'nin doğrudan müttefiki haline gelmişler ve giderek kurumsallaşmışlardır. ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra Türkiye bölgeden uzaklaştırılmıştır. ABD'nin Türkiye'ye yönelik tehditlere duyarsız kalması teröre dolaylı destek olmasıyla sonuçlanmış, PKK'nın serbestlik kazanmasıyla Türkiye'ye yönelik terör faaliyetleri önceki yıllara oranla giderek artırmıştır (Yılmaz, 2011: 164-169).

Iraklı Kürtlerin 2005 Anayasasıyla federal bir bölge haline gelmesi, 2003 Amerikan işgalinin ardından oluşan otorite boşluğundan yararlanan PKK'nın bölgede etkinliğini artırması ve Avrupa'da Kürt diasporasının giderek güçlenmesi Türkiye'de ulusal güvenlik tehdidi olarak algılanmış, bu yıllarda PKK ve Kuzey Irak kaynaklı terör, Türkmenler ve Kerkük'ün durumu Türkiye'nin kırmızıçizgileri olmuştur (Oran (Ed.), (2002: 235-236)

İşgal sonrasında Irak'ta yeniden yapılandırma sürecinde Merkezi hükümetin kurularak Kürtlerin federal bir sistemle Irak'a bağlanması Türkiye açısından memnuniyetle karşılanmış,(Bilgin, 2015: 113) Türkiye bu gelişmelerin ardından Irak'ın kuzeyinde kurulan Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile çeşitli temaslarda bulunmuştur. ABD'nin girişimleriyle Türkiye ile ilişkilerini güçlendirmek isteyen Kürt liderleri Türkiye'ye birtakım ziyaretler gerçekleştirmişlerdir. Yapılan ziyaretlerin birinde KYB lideri Celal Talabani 20 Kasım 2003 tarihinde Irak Geçici Hükümet Konseyi dönem başkanı olarak Türkiye'de Başbakan Erdoğan ile görüşmüş ve Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek istediklerini, Türkiye'nin bölgede askeri varlığı ile değil, ekonomik yatırımları ile etkili olmasını istediklerini ifade etmiştir. Başbakan Erdoğan Irak Anayasasının oluşturulma sürecinde tüm halkın beklentilerini karşılaması gerektiğini vurgulayarak Irak yönetiminin de etnik ve dini kesimlerin eşit ağırlıkta yer almasını temenni ettiklerini ve PKK'nın bölgedeki varlığından duydukları rahatsızlığı dile getirmiştir (www.radikal.com.tr). Görüşmeler olumlu geçmiş Iraklı Kürtler ile yaşanan gerginlik yerini yumuşamaya bırakmıştır. Türkiye

ile Iraklı Kürtler arasındaki yakınlaşma politikaları dönemin Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök tarafından da desteklenmiş, Özkök, Irak'taki şartların değiştiğini, Talabani'nin artık Irak Cumhurbaşkanı olduğunu ve Türkiye'nin değişen şartlara göre Kürtler ile ilişkilerini tesis etmesi gerektiğini ifade etmiştir (Yetkin, 2005).

Ankara ise bu dönemde IKBY ile ilişkilerini geliştirirken önceliğini merkez yönetime vermiş ve Bağdat'la yakınlaşma sürecine girmiştir. 7 Ağustos 2007'de iki ülke arasında imzalanan Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Cumhuriyeti arasında Mutabakat Muhtırası'nın ardından ilk defa Irak Cumhurbaşkanı Talabani'nin Mart 2008'de Türkiye'yi ziyareti sırasında gündeme getirilen Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Anlaşması Temmuz 2008'de Erdoğan'ın Bağdat ziyareti sırasında imzalanarak uzun vadeli stratejik bir ortaklık kurulması hedeflenmiştir. Bu işbirliğiyle Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattının kapasitesinin artırılması ve Irak doğalgazının uluslararası piyasaya erişiminin sağlanması için bir boru hattı inşa edilmesi, yeni sınır kapılarının açılması ve iki ülke arasında serbest ticaret anlaşmasının imzalanmasına karar verilmiştir. Bunun yanı sıra Irak'ın toprak bütünlüğü, terörle mücadele, öğrenci ve kamu personeli arasında değişim programının uygulanması, turizmin geliştirilmesi ve Irak ordusunun eğitilmesi gibi konularda kararlar alınmıştır (Oktav, 2010).

PKK ile mücadelenin merkeze konulduğu ve taraflar arasında siyasi ve ekonomik işbirliğinin geliştirilmesinin hedeflendiği Türkiye'nin Iraklı Kürtler ile ilişkilerinde yakınlaşma dönemin Irak Özel Temsilcisi Murat Özçelik ve Dış Politika Başdanışmanı Ahmet Davutoğlu'nun Bölgesel Kürt Yönetimi Başbakanı Neçirvan Barzani ile 1 Mayıs 2008'de yaptıkları görüşmelerle somut hale gelmiştir. 2008 ise yılında Türkiye, ABD, Irak ve IKBY arasında Terörle Mücadele Üçlü İşbirliği anlaşması imzalanarak Irak'taki PKK tehdidinin ortadan kaldırılması hedeflenmiştir (Bilgin, 2015:114). 2009 yılından itibaren uygulamaya konulan ve Kürtlerin siyasi ve kültürel ve ekonomik alanda devlet sisteminde daha dengeli bir şekilde entegre edilmesini esas alan çözüm süreci yada demokratikleşme süreci politikalarının devreye konulması Türkiye-İKBY ilişkilerinde yakınlaşmaları beraberinde getirmiştir (Köylü, 2017:393-398).

ABD'nin 2011 yılının sonunda Irak'taki askeri varlığını sonlandıracağıın anlaşılması üzerine Türkiye bölgede artan İran etkisini dengelemek ve Iraklı Kürtler üzerinden PKK'nın bölgedeki gücünü zayıflatmak amacıyla Irak'lı Kürtlerle yakınlaşmaya başlamıştır. Ülkede artan Şii merkezîyetçiliği, önüne geçilemeyen iç çatışmalar ve ABD'nin asker çekme kararı Iraklı Kürtleri Türkiye ile yaşamsal bir ittifak içine itmiştir (Oktav, 2010). Ankara'nın Irak'ın toprak bütünlüğünü destekleyen politikasına karşılık IKBY ile arasında diplomatik ve ekonomik ilişkilerin kurulduğu yeni bir dönem de başlamıştır. 2009 yılında Irak temasları çerçevesinde Türkiye Irak'ın kuzeyinden güneyine bir dizi resmi ziyaret gerçekleştirerek Irak'ın toprak bütünlüğüne vurgu yapmıştır. Bu ziyaretlerden birinde Türkiye'nin Musul Konsoloslugu'nun açılışını yapan Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile Devlet Bakanı Zafer Çağlayan, ilk defa Türkiye'den Bakan düzeyinde bölgeye resmi ziyaretlerini gerçekleştirmişler ve Konsoloslugu'nun açılış esnasında yakın zamanda Erbil'de de bir diplomatik temsilciliğin açılacağıın duyurusunu yapmışlardır. Erbil Başkonsoloslugu resmi olarak 11 Mart 2010 tarihinde faaliyete geçmiştir (www.milliyet.com.tr).

Ekonomi temelinde karşılıklı çıkarlar Türkiye ile IKBY arasındaki yakınlaşmanın en önemli boyutunu oluşturmaktadır. 2007 yılından sonra Türkiye'nin IKBY'de giderek artan ticari ve ekonomik varlığı taraflar arasındaki güvensizlikleri ortadan kaldırarak ikili siyasi ilişkilerin seyrini etkilemektedir. Resmi rakamlara göre, 2007 yılında Türkiye ile IKBY arasında 1,4 milyar Amerikan dolarına ulaşan ticaret hacmi 2011 de 5,1 milyar dolara, 2013 yılında ise 8 milyar dolara ulaşmıştır. 2009 yılında IKBY'de 485

olan Türk firması sayısı 2013 yılında 1.500'ü aşmıştır. Alışveriş merkezleri inşasından, konut ve yol projelerine, mobilya ve dayanıklı ev eşyalarından, yiyecek ve içeceğe kadar pek çok sektörde Türkiye yatırımlarının bölgenin her yerinde görüldüğü İKBY'de Türk Hava Yolları, Pegasus, Onur ve Atlas Jet hava seferleri düzenlemekte, ayrıca kara yolu taşımacılığı alanında pek çok Türkiye menşeli firma faaliyetlerini sürdürmektedir. Irak Merkezi hükümetinin sert muhalefeti ve tehditlerine rağmen Türkiye ile İKBY arasında imzalanan Türkiye'nin enerji ihtiyacını karşılamaya yönelik enerji alanında işbirliği anlaşması ile bölgedeki zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarının Türkiye üzerinden dünya pazarlarına ulaştırılması ilişkilere stratejik bir boyut kazandırmıştır (Bilgin, 2015:116).

Irak'ın toprak bütünlüğünü esas alan ve Kürtlerin federal sistem sınırları içerisinde hareket etmelerini destekleyerek İKBY ile yakın ilişkiler geliştiren Türkiye, aynı zamanda 2003 Amerikan işgalinden sonra inşa sürecinden dışlanan ülkedeki Sünni Arapların da ülkedeki barış ve istikrarın tesis edilmesi açısından yeniden politik sisteme dâhil edilmesini savunmaktadır. Bu çerçevede, hem Merkezi Irak hükümeti hem de İKBY ile ilişkilerini geliştirmeye çalışan Türkiye'nin Irak ile ilişkileri Şii Başbakan Nuri El Maliki'nin son dönemlerinde bozulmuştur. Türkiye, Maliki'yi merkezîyetçi ve mezhepçi politikalar izlemekle suçlarken, Maliki Türkiye'yi Sünni Arapları destekleyerek ülkenin iç işlerine karışmak ve Kürtleri cesaretlendirerek Irak'tan ayrılmaya teşvik etmekle suçlamıştır. 2009 yılında Irak ile imzalanan ve ekonomik, kültürel ve siyasi alanda taraflar arasında 48 anlaşma yapılmasını öngören Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Anlaşması Maliki tarafından dondurulmuştur. 2014 Eylül ayında yönetime gelen Haydar El Abadi yönetimindeki Irak Hükümetine destek veren Türkiye'nin Irak ilişkilerinde taraflar arasındaki güven eksikliği, karşılıklı suçlamalar nedeniyle ilerleme sağlanamamıştır (Bilgin, 2015:116).

Türkiye- İKBY ilişkileri pek çok imkânı beraberinde getirmesine rağmen aynı zamanda pek çok risk ve sınamayı da beraberinde getirmektedir. PKK'nın bölgedeki varlığı, 2014 IŞİD saldırıları sonrası aralarında Kerkük'ün de bulunduğu ve çok sayıda Türkmen nüfusa sahip ihtilafli toprakların İKBY kontrolüne geçmesi, Türkiye ile İKBY arasında gerilim unsurları olmaya devam etmektedir. Ayrıca, İKBY içindeki KYB, Gorran gibi siyasi partilerin Türkiye'yi enerji politikaları dâhil her alanda KDP merkezli politikalar yürütmekle suçlamaları ve İKBY Başkanlık seçimlerinde KDP'li Mesut Barzani'nin görev süresinin uzatılmasına karşı ortak hareket etmeleri Türkiye ile İKBY ilişkilerindeki temel sınamaları oluşturmaktadır (Balcı, 2014).

2. Kuzey Irak Kürt Siyasi Hareketi ve Irak

ABD'nin Irak'ı yeniden inşası sürecinde birçok politikacı federal bir sistem olmadan Irak'ta güçlü, üniter bir devletin mümkün olmayacağını düşünürken, bazıları üç devlet adı verilen bir çözüm önerilerini gündeme getirmişlerdir (Aziz, 2013:136). ABD Dış İlişkiler Komitesi'nde Kansas Senatörü olan Sam Brownback ile Dalawere Senatörü Joseph Biden, Irak'ın barış ve istikrara kavuşmasının tek yolunun ülkenin Şii, Sünni ve Kürtler arasında 3'e bölünmesiyle sağlanabileceğini savunurlarken; bu yaklaşım ABD'nin Başkan Bush döneminde Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik resmi politikasına aykırı olduğundan kabul görmemiştir. Dönemin Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Biden ise Irak merkezi yönetimine bağlı olarak her grubun yerel polis, emniyet, eğitim, din ve evlilik gibi konularda kendi karar ve yetkilerini kullanabilmelerini, öte yandan sınırların güvenliğinin sağlanması ve petrol gelirlerinin dağıtılması gibi genel konularda ise Irak merkezi yönetiminin yetkilendirilmesini ileri sürmüştür. Biden ve Brownback tarafından öne sürülen bu plana, Amerika'nın eski Hırvatistan Büyükelçisi ve Kürtlere de danışmanlık yapan Peter Galbraith da destek vermiştir. Pek çok Iraklımın iç savaşa karşı olmakla birlikte üniter bir Irak'ın da sürdürülmesi düşüncesini de benimsemediğini savunan Galbraith'a göre, Irak Anayasası ülkede 3 büyük unsura; kendi yönetim bölgelerini oluşturması, kendi

hükümetlerini ve ordularını kurması ve kendi petrol kaynaklarını kontrol etmesi imkânı sağlamalıdır. Fakat dönemin Amerikan Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice, bu planlara şiddetle karşı çıkarak, Irak' ta etnik veya mezhepsel temelli kimlikler üzerinde federal bir sistem inşa etmenin Şii, Sünni ve Kürtler arasında çatışmaları daha da körükleyerek işleri içinden çıkılmaz bir hale getireceğini savunmuştur (Bilgin, 2015:95). Nitekim 10 Haziran 2014 tarihinde Irak'ın en büyük ikinci şehri olan Musul'un IŞİD tarafından ele geçirilmesiyle Irak kargaşaya sürüklenmiştir. Gareth Stansfield, IŞİD operasyonları sonrası Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa Birliği başta olmak üzere uluslararası toplumun Irak üzerindeki politikalarını eleştirerek 2011'den beri etnik ve mezhepsel çatışmaların azaltılarak Kürtler, Şii ve Sünni Araplar arasında ortak noktalarda uzlaşma sağlanmasına yönelik Irak politikasının iflası olarak yorumlamıştır (Bilgin, 2015:96).

IŞİD operasyonları öncesi ABD işgalinden sonra Irak'ta girişilen yeniden yapılandırılma sürecinde Irak'ta büyük insani ve ekonomik kayıplar vererek çıkan Amerika için Irak'taki farklı etnik ve mezhepsel gruplar arasında ortaya çıkabilecek bir çatışma, Irak'ı içinden çıkılmaz bir problem yumağı haline getirecek, dolayısıyla Amerikan'ın askeri müdahalesini zorunlu hale getirecekti. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması ve çatışan taraflarının ortak bir anayasa ile belirlenmiş ve kendilerini ifade edebildiği bir güç paylaşımı sisteminin tesis edilmesi Amerikan politikasının en belirgin özelliğini teşkil etmiştir. Her ne kadar dönemin Amerikan çıkarlarına en iyi derecede hitap ettiği düşünülen bu politika hayata geçirilmişse de, bu politikanın Irak'ta pek çok problemin gözden kaçırılmasına veya görmezden gelinmesine bunların en başında da giderek şiddetlenen etnik mezhepsel ayrışmanın körüklenmesine sebep olmuştur. Amerika izlediği politikayla aynı zamanda bölgedeki en önemli müttefikleri olan Kürtlerin de bağımsız devlet kurma isteklerini geri çevirmiştir (Köylü, 2017:404-406).

2014 seçimleri sonrası Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması girişimleri olan ABD ile Irak'ta merkezi yönetimi güçlendirme gayreti içinde olan Şii Başbakan Nuri El Maliki, 1991 yılında elde ettikleri haklarından taviz vermeden kendi bölgelerindeki ekonomik, siyasi ve askeri bağımsızlıklarını giderek güçlendirmeye çalışan Kürtler tarafından giderek artan bir dirençle karşılaşmıştır. Bu bağlamda, Stansfield, Musul'un IŞİD'in eline geçmesinin ardından yeni dönemde, Amerika ve Avrupa ülkelerinin Kürtlerin bağımsızlık taleplerini daha da güçlü bir şekilde dillendirmeleri karşısında politikalarını yeniden gözden geçirmeleri gerektiğini ileri sürmüştür (Bilgin, 2015:96). Amerika Birleşik Devletleri'nin büyük riskleri olan iki seçeneğe büyük bir çıkmazla karşı karşıya olduğunu savunan Stansfield, Irak'taki tek istikrarlı bölge olan Kuzey Irak'ta kurulacak bir Kürt devletinin hem Irak hem de Ortadoğu'daki istikrara önemli bir katkı sağlayabileceğini düşünmektedir. Aynı zamanda bölgede kurulacak bir Kürt devletinin, Irak başta olmak üzere bölgede büyük çatışmalara yol açabileceğini, bu durumda ABD'nin çok denklemlili yeniden yapılandırma ile karşı karşıya kalacağını iddia etmiştir (Bilgin, 2015:97).

1990'lar sonrası milliyetçilik hareketleri Irak Kürtleri için bir devlet arayışı içindeki ulus inşası hedefli bir hareket haline dönüşmüştür. Gareth R. V. Stansfield, "Iraqi Kurdistan Political Development and Emergent Democracy" adlı çalışmasında 1990'ların sonlarında Irak Kürt bölgesinin siyasi gelişmesini incelemiş ve uluslararası hukukta devlet olmanın ölçütlerinin 1933 Monte Video Sözleşmesi ile ortaya konulduğu ilkelerden yola çıkarak, Irak Kürt Bölgesi hakkında bir sonuca varmıştır. Sözleşmenin 1. maddesine göre "Devlet, uluslararası hukukun bir öznesi olarak sürekli bir nüfus, tanımlanmış bir bölge, hükümet ve diğer devletlerle ilişkide bulunma yeteneğine sahip olmalıdır." Stansfield çalışmasında Irak Kürt bölgesinin nüfus, bölge, hükümet ve diğer devletlerle ilişkilerde bulunabilme özelliklerine sahip olmasından dolayı Irak'taki Kürt varlığını bir devlet olarak görebilmenin mümkün olduğu sonucuna

varmıştır. Ancak; IKBY'nin resmi ve sürekli ordusunun olmaması ve BM tarafından tanınmaması bağımsızlık taleplerine engel oluşturmaktadır (Bilgin, 2015:97).

Irak Kürtleri Irak'ın işgaliyle birlikte tarihi fırsat yakalayıp birtakım stratejiler izlemişlerdir. Stratejilerinin ilk adımı olarak ABD'nin desteğini kazanmaya çalışan Kürtler, Iraklı askerlerin eğitimini üstlenmişler, peşmergelerini ABD'nin hizmetine sunmuşlar ve Washington'da lobi faaliyetlerine girişmişlerdir. İkinci adımları ise Kuzey Irak'ta elde ettikleri kazanımları korumak, yasalara dayandırarak sağlamlaştırmak ve kazanımlarını artırmak olmuştur. Bunun için siyasal süreçte aktif rol almışlar, tarihsel süreçte kazandıkları hakları koruyabilmişler ve Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin yasal olarak da güvence altına alınmasıyla konumlarını sağlamlaştırmışlardır. Kazanımlarını artırmak için de coğrafi olarak genişleme ve petrol hakları elde etme isteğiyle hareket etmişlerdir. Kürtlerin Irak'ta etnik, mezhepsel bir federasyon istemesi ve Kuzey Irak'taki federal bölgenin sınırlarının Kerkük vilayetinin tamamını, Diyala vilayetinin doğusunda bulunan Hanekin'e uzanan bölgeyi, Musul vilayetinin kuzey batısındaki Sincar bölgesini ve Selahaddin vilayetinin kuzeyindeki bazı yerleşkeleri içerdiği iddialarını sürekli olarak gündeme getirmesi tartışmaları ve çatışmaları körüklemiştir. Bu bölgeler arasında en önemlisi Kerkük'tür. Şehrin kontrolünün son zamanlarda Kürtlerin eline geçmesi Irak'ın en sıcak gündemi olmuştur (www.hurriyet.com.tr).

Kerkük petrol kaynakları bakımından Irak'ta Kürt hareketlerinin nihai hedefi olmuştur. Irak Anayasasında petrol üretimi ve gelirlerin kontrolü Merkezi hükümete bağlı Petrol Bakanlığına ve Irak Milli Petrol Şirketi'ne verilmiş, Anayasanın 112. maddesinde Merkezi hükümetin mevcut sahalar üzerinde yetkili olduğu belirtilmiş ve yeni petrol sahalarına dair belirsizlik Iraklı Kürtlerin yeni sahaların gelirlerinin kendilerine ait olmasını iddia etmesine sebep olmuştur. Arapların ise Irak petrolünün tamamının Irak halkına ait olduğunu ileri sürmesi tartışmaların diğer bir sebebi olmuştur (www.hurriyet.com.tr).

Son strateji olarak bölgedeki diğer Kürtlerle yakın ilişkiler kurarak Türkiye, İran ve Suriye'deki Kürtler üzerinde etkili olmak için bir çaba içerisine girmişlerdir (www.hurriyet.com.tr).

Kamuoyunun dikkatini çekmeyi başaran Iraklı Kürtler, 2005 Irak Anayasasında bölge sınırlarını garanti altına alarak aynı zamanda yönetimlerine meşruiyet kazandırmışlardır. Irak Anayasasına göre Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin kendi sınırları içerisinde temel yasaları, bütçesi ve idari yetkileri de dâhil olmak üzere büyük ölçüde siyasi özerkliği vardır. Parlamento ve yürütme erki güç paylaşımı sistemi esasına göre belirlenmiştir. Bölgesel Yönetim içinde muhalefet mevcut düzenin korunması adına finansal olarak desteklenmektedir. Aynı zamanda KDP ve KYB, partileri içerisindeki demokratik unsurları bir yandan teşvik ederken bir yandan kendilerini partilerinin komutasında tutmak için de çaba sarf etmektedirler (Aziz, 2013:132-133).

Kürtlerin kendi içlerinde birleşmesi ve yönetimde güç paylaşımını benimsemelerinin Kuzey Irak'ın kalkındırılması sürecine büyük oranda katkısı olmuştur. 7 Mayıs 2006'da yapılan müzakereler sonucu KDP ve KYB, Kürdistan Bölgesel Hükümetinde KDP'nin veliahdı Mesud Barzani'nin yeğeni Neçirvan Barzani'nin başkanlığında yeniden birleşme kararı almışlar, bu tarihten sonra Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin yatırım yasasında değişikliğe gidilerek yabancı yatırımcılara bölgenin kapıları aralanmıştır. Eğitim sektöründe gelişme kat edilerek son 18 yılda üç bini aşkın okul inşa edilmiş ve yükseköğrenim yaygınlaştırılmıştır. Basın yayın organlarının sayıları artırılarak milliyetçi yayın politikaları izlenmiş ve ulusal kimlik ön plana çıkarılmıştır (Aziz, 2013:135).

Irak Kürtlerinin Irak'ın bir parçası olarak kalmalarının sağlanması için ABD siyasetleri Irak'ın yeniden inşası için çalışırken; Irak'taki merkezîyetçiliğin güçlenmesini kendi geleceklerine tehdit olarak

gören Kürtler ise Irak Merkezi hükümetinden ayrılma girişimlerinin diğer bir adımı olarak 2009 yılında Kürdistan Bölgesel hükümetinin Anayasa taslağını hazırlayarak Erkmen, (2009)¹ bu taslağı İKBY Parlamentosuna sunmuşlardır. Taslağın Bağdat ile aralarında tampon görevi göreceğini düşünen Kürt yetkilileri ABD'nin 2011 yılında Irak'tan çekilmeden önce kazanımlarını en üst seviyeye çıkarmak istemişlerdir (Erkmen, 2009).

Henüz referandumla onaylanmadığından taslak niteliğinde olan anayasa yazım çalışmaları 2001 yılında başlamıştır. İlk başta 78 maddeden oluşan anayasa 2005 Irak Anayasası sonrası Bölgesel Meclis tarafından oluşturulan 19 kişilik komisyon çalışmalarıyla 160 maddeye çıkarılarak 22 Ağustos 2006 tarihinde İKBY Parlamentosunda tartışmaya açılmıştır (Erkmen, 2009). Irak'ta siyasi durum ve stratejik dengeler değerlendirilerek taslak yeniden gözden geçirilmiş ve 24 Haziran 2009 tarihinde Bölgesel Parlamento tarafından kabul edilmiştir (Erkmen, 2009). Giriş haricinde 8 bölüm ve 122 maddeden oluşan taslağın 25 Temmuz seçimlerinde oylanması düşünülmüş ancak; Gorran Hareketi ve sivil toplum örgütlerinin itirazları üzerine bu defa Barzani Ağustos 2009'da referandum yapmayı önermiştir. Öneri ABD ve Iraklı gruplarının tepkisi üzerine geri çekilerek ertelenmek durumunda kalmıştır (Köylü, 2017:404-406).

122 maddeden oluşan anayasa taslağının bölümleri sırasıyla temel ilkeler, temel haklar, bölgesel organlar, kamu davası, yerel yönetimler ve belediye meclisleri, bağımsız otoriteler ve komisyonlar, mali şartlar ve son bölüm ise Anayasanın uygulama, açıklama ve değiştirilmesi başlıklarından oluşmaktadır (Erkmen, 2009).

Giriş bölümünde Kürtlerin Irak Federal Devleti içinde federal bir bölge olarak kalmayı tercih ettiklerinin bunun belli şartların kabul edildiği takdirde gönüllü birliktelik olduğunun vurgusu yapılmıştır. Önceki taslaklarda ise Wilson'un 14 ilkesine atıfta bulunularak self determinasyon ve Sevr Antlaşması'nın 62-64 maddeleri dile getirilmiş, son taslakta ise bu tezler kullanılmayarak kısa ve sade bir anlatıma gidilmiştir (Erkmen, 2009).

Son anayasa taslağının en önemli maddelerinden biri Kürt bölgesinin sınırlarının belirtildiği 2. maddedir. Irak Anayasasında Erbil, Süleymaniye ve Duhok'tan oluşan resmi sınırların dışına çıkılarak Irak'ta ihtilafli bölgeler olarak kabul edilen yerleşim yerleri yeni sınırlar olarak gösterilmiştir. Son taslağa göre sınırlar mevcut sınırlar dâhil olmak üzere 1968 yılı öncesindeki sınırlarıyla Kerkük, Musul'a bağlı Akra, Şeyhan, Sincar, Telkeyf ve Karakuş (Hamdaniye) ilçeleri ve Musul'a bağlı nahiyelerden Zummar, Başika ve Eski Kelek ve Diyala vilayetine bağlı olan Hanekin ve Mendeli ilçeleri olarak gösterilmiştir. 2002 yılındaki taslakta ise ek olarak Türkmen şehri Telafer ve Vasit vilayetine bağlı Badra ilçesi ve Cesan bölgesi bulunmaktadır. Karakuş ilçesi ise bu dönemde Musul'a bağlı değildir. 2004 yılı taslağında ise Irak toprakları Arap bölgesi ve Kürt bölgesi olarak ayrılmıştır. Güncel sınırlara ek olarak Vasit vilayetinde Badra ilçesi de bulunmaktadır. 2006 yılı taslağı ise diğer taslaklara göre en geniş sınırları barındırmaktadır. Son taslağa göre bu taslakta ek olarak Vasit vilayetinden Badra ve Cesan nahiyesi ile Telafer'de sınırlar içerisinde sayılmıştır. Buna göre 2002 yılından 2009 yılına kadar Kürtler Telafer'den kısmen, Vasit vilayetindeki Badra ve Cesan'dan tamamen vazgeçerken Hıristiyan nüfusun yoğun olduğu Hamdaniye'yi sınırlara dâhil etmişlerdir. Ayrıca Kerkük'ün 1968 öncesi sınırlarından bahsedilmesi 1968 öncesinde Türkmenlerin nüfusunun üçte birini oluşturan Kerkük'ün bir parçası olan Tuzhurmatu ilçesinin de Kürt bölgesi sınırlarının içinde olması

¹ İKBY'nin Anayasa taslağı oluşturma süreci 2014 yılı ve sonrasında da devam ettiği için son taslak olarak 2009 yılının taslağı incelenmiştir.

öngörülmektedir. 1970 yılından önce Kerkük sınırlarında olan ve Selahaddin vilayeti oluşturulana kadar Kerkük'ün bir parçası olan ilçeye bu şekilde dolaylı olarak işaret edilmiştir (Erkmen, 2009). Son taslakta Kerkük Kürt bölgesinin sayılarak, Irak Anayasasının 140. maddesinin uygulanmasının Kerkük sorununu çözeceğine değinilerek başka bir çözümün ise reddedileceği belirtilmiştir. 2002 taslağında ise Kerkük, Kürt Bölgesi'nin başkenti sayılmış, 2006 yılı taslağında ise Erbil'in başkent olduğu ifade edilerek meclisin başkenti değiştirilebileceği belirtilmiştir (Erkmen, 2009).

Anayasa taslağının 6. maddesinde halkın çoğunluğunun İslami kimliğine saygı duyulduğu belirtilerek diğer dinlere mensup kişilerin inanç ve ibadet özgürlüğü güvenceye alınmıştır. Özellikle Musul bölgesinde yaşayan Hıristiyanlar ve Yezidilerin dini özgürlükleri garanti altına alınarak bu bölge Kürt bölgesine dâhil edilmek istenmiştir (Erkmen, 2009).

Kürt gruplar için en önemli konulardan birisi de self determinasyon hakkı olmuştur. Önceki taslaklara nazaran bu taslakta daha ılımlı bir dil kullanılarak 7. maddede bölge halkının kendi kaderini tayin hakkı olduğunu ve kendi özgür iradesiyle Irak'ın federal, demokratik, parlamenter ve çoğulcu bir sisteme sahip olduğu sürece Irak içinde federal bir bölge olarak kalmayı tercih edecekleri belirtilmiştir (Erkmen, 2009).

Anayasa taslağında petrol ve doğalgaz konusu ise iki başlık altında ele alınmıştır. “Bölgeden çıkan petrol ve doğal gaz bölgenindir” ifadesi taslakta yer almamıştır. Öte yandan Irak Anayasasının 111. maddesinde “Irak'ta bulunan petrol ve doğalgaz, çeşitli bölge ve vilayetlerde yaşayan bütün Irak halkının malıdır” ifadesi ise göz ardı edilmiştir. 8. maddede Bölgesel Yönetim'in imzalayacağı uluslararası anlaşmalar düzenlenmekte ayrıca Federal Irak Hükümetinin Irak Anayasasının 110. maddesine göre münhasıran yetkisinde bulunan alanların haricinde anlaşmalar yapması durumunda, bunun bölgesel meclis tarafından onaylanmaması durumunda bölgede geçersiz olacağı belirtilmiştir. Ayrıca Bölgesel Parlamentonun Irak Anayasasının 110. maddesine göre münhasıran yetkisinde bulunan alanların haricindeki konularda başka devletler veya devletlerin içindeki bölgeler ile anlaşma yapabileceği belirtilmiştir. Diğer bir başlıkta ise konuyla ilgili olarak madde 74'te Bölgesel Yönetim'in Bakanlar Kurulunun görevleri düzenlenmiş ve Irak'ta 15 Ağustos 2005 tarihinden önce üretime başlayan petrol ve doğalgaz bölgelerini yönetmek için Merkezi hükümet ile Bakanlar Kurulunun ortak bir yönetim tesis etmesi görevi verilmiştir. Irak Anayasasının 112. maddesi kapsamında bu bölgelerden çıkarılacak petrol ve doğalgazın tüm Iraklılara dağıtılması belirtilmiştir. 15 Ağustos 2005 tarihine kadar çıkartılmamış veya çıkartılıp ancak ticari üretimi yapılmamış petrol ve gaz alanları için tüm araştırma, geliştirme, üretim, işletme, satış, pazarlama ve ihraç faaliyetlerini yürütme görevi ve yetkisi Bölgesel yönetimin Bakanlar Kuruluna verilmiştir. Ayrıca bu kaynakların ticari üretim sayılabilmesi için günlük 5000 varilin üstünde üretimin olması gerektiği belirtilerek, kapasitenin altında üretim yapan 2005 öncesi ve sonrasında açılan tüm alanlar ile 2005 yılı sonrası açılacak tüm alanların 5000 varil kotası kaldırılarak IKBY'nin yönetimine bırakılmıştır (Erkmen, 2009).

Anayasa taslağına yönelik eleştiriler gecikmemiştir. Özellikle Arap ve Türkmenlerin ihtilafli bölgelerin Kürt sınırları içerisinde gösterilmesine tepki vermesinin dışında Kürt muhalifleri de KDP ve KYB'nin anayasa ile konumlarını güçlendirmelerini istememişlerdir. Gorran Hareketi anayasa taslağının gizli saklı olarak yapıldığını, anayasa ile Bölgesel yönetim başkanına geniş yetkiler verildiğini ve taslağı oylayan Parlamentonun 4 Haziran'dan sonra görevinin sona ereceğinden ötürü bu taslağı Parlamentodan geçirecek yetkiye sahip olmadığına değinerek eleştirmesi üzerine tasarı çalışmalarına devam edilmiştir (Demirel, 2012: 158). Mayıs 2015 yılında siyasi partilerin IKBY Parlamentosuna sunduğu yeni tasarı 1'e karşı 70 oyla kabul edilmiş, IKBY'nin Anayasasını oluşturacak 21 üyeden oluşan komisyonun

kurulmasından itibaren üç aylık çalışma sonunda Kürt bölgesinin ilk anayasasının tamamlanacağı bildirilmiştir (www.trtturk.com).

2015 yılı verilerine göre, nüfusun yüzde 36'sının 0-14 yaş grubundan oluştuğu, 2,1 milyon kişinin iş gücüne katılabildiği ve toplamda 5,3 milyon nüfusuyla Kürdistan Bölgesel Yönetimi genç bir nüfusa sahiptir. İşsizliğin yüzde 10 civarında olduğu bölgede enflasyon oranı ise yüzde 6 civarında seyretmektedir. 26,5 milyar dolar gayri safi milli hâsılaya sahip bölgesel yönetimde, 2002 yılında 800 dolar olan kişi başına ortalama yıllık gelir yaklaşık 9 kat artarak 7.000 dolar civarında seyretmiştir (Bilgin, 2015:103). 2014 yılı öncesinde kaydedilen ekonomik büyüme aynı yılın başında Merkezi hükümet ile yaşanan bütçe krizi ve Ağustos ayı başından itibaren ise IŞİD ile çeşitli cephelerde yaşanan savaş nedeniyle gerilemiştir.

KDP ve KYB arasında 2006 yılında yapılan ittifakla kurulan Kürdistan Bölgesel Yönetimi, ekonomik kalkınma anlamında önemli politikalar geliştirerek bölgenin en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri olmaya başlamıştır. Bu bağlamda, yabancı yatırımların önünün açılması amacıyla yasal düzenlemelerin yapılması hükümetin en önemli önceliklerinden biri olmuştur. 2006 yılında Kürdistan Bölgesel Yönetimi tarafından kurulan Kürdistan Yatırım Komisyonu ile bölgedeki yatırım imkânlarının geliştirilmesi, yabancı yatırımcıların önündeki engellerin kaldırılması ve yeni yatırım yasalarının oluşturulması ile coğrafi olarak izole durumda olan bölgenin bir yatırım merkezine dönüşmesi hedeflenmiştir. Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin yatırım yasasında, bütün yatırım projelerinin 10 yıl boyunca vergilerden muaf olacağı, yabancı yatırımcıların kazançlarının tamamını ülkelerine götürebileceği, arazi alımında da bölgedeki yerel firmalarla eşit haklara ve ayrıcalıklara sahip olacakları hükme bağlanmıştır (Bilgin, 2015:103).

Yabancı yatırımcılar için sağlanan bu imkânlara ek olarak, özel sektöre tanınan kolaylıklar, güvenlik ortamının sağlanması ile bölgenin kısa sürede istikrarlı şekilde büyüyen bir ekonomiye dönüşerek Ortadoğu'da önemli bir ticaret ve yatırım merkezi olma iddiası pekişmiştir. 2006-2013 yılları arasında Yatırım Komisyonu'nun verdiği yatırım lisanslarının sayısı 594'e ve toplam yatırım sermayesi ise 30,5 milyar Amerikan dolarına erişmiştir. Ağırlıklı olarak yabancı yatırımların konut ve inşaat sektöründe yoğunlaşması (%27,9) üzerine Yatırım Konseyi bu tarz yatırım lisanslarını periyodik olarak durdurmuştur. Tarım, turizm ve sanayi yatırımlarını teşvik etmiş, dolayısıyla toplam yatırımların içinde sanayi ve ticaret yatırımları yüzde 37,5, turizm yatırımları yüzde 17 oranına çıkarken; tarım sektöründe yatırım oranları yüzde 3,9 oranına ulaşmasına rağmen yinede hedeflenen seviyeye erişememiştir (Bilgin, 2015:103-104).

Irak'taki en temel sorunlardan biri olan elektrik üretimi ve dağıtımına ilişkin olarak, 2006 yılında elektrik ihtiyacının tamamını bölge dışından ithal eden Kürdistan Bölgesel Yönetimi, 2015 yılına gelindiğinde, sahip olduğu zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarının etkisiyle enerji üretimi projeleri harcamalarıyla birlikte 2,800 MW olan elektrik kapasitesi üretimini yaklaşık 4000 MW kapasitesine çıkarmıştır (Bilgin, 2015:104).

Ekonomik faaliyetlerin nakit para şeklinde yürütüldüğü bölgede bankacılık sektörü ise bölgedeki diğer devletlere göre zayıf kalmıştır. Bu durum Irak'taki bankacılık faaliyetlerinin ve lisansları düzenleyen tek otorite olan Merkez Bankasının katı tutumundan, uluslararası finans sistemine entegrasyonun zayıf olmasından ve Saddam Hüseyin döneminde bölgedeki bankaların sık sık yağmalanmasından dolayı bankalara olan güvenin sarsılmasından kaynaklanmıştır. Bunun sonucunda, bölgede insanlar genellikle yastık altı yatırımlar olarak nitelendirilen gelirlerin evlerde saklandığı ya da çoğunlukla altına yatırım

yaptığı yöntemlere yönelmişlerdir. Ağırlıklı olarak İş Bankası, Vakıfbank, Ziraat Bankası, Bank Asya ve Al Baraka'nın bulunduğu 5 'i Türk, 25 civarında yerel özel banka ve İngiliz Standard Chartered Bank'ında bulunduğu 14'ün üzerinde yabancı banka bölgenin bankacılık sektöründe yapılan reformlar ve yatırım dostu politikaların sonucu olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Bölgedeki yabancı yatırımların artırılması ve bölge ekonomisinin dünya piyasasına bütünleştirilmesi amacıyla Erbil Borsasının açılması çalışmaları Yatırım Komisyonu tarafından sürdürülmektedir (kurdistaninvestment.org).

Petrol ve doğalgaz alanında ise tahmini verilere göre, 45 milyar varil civarında petrol kaynağına sahip olan bölgede, aralarında dünya enerji devleri ExxonMobil, Chevron, Total ve Gazprom'un bulunduğu yaklaşık 40 petrol şirketi faaliyet sürdürmektedir. Yine aynı şirketler tarafından enerji sektöründe 10 milyar Amerikan doları sermaye yatırımı yapılarak ekonomik gelişme hızı tetiklenmiştir. Petrol ve doğalgaz Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin son on yılda ekonomik kalkınmasının mimarı olmuştur. 2014 yılı başında tamamlanan günlük 300.000 varil kapasiteli ve geliştirilmesi halinde günlük 1.000.000 varil taşıma kapasitesine çıkarılabilecek yeni petrol hattının Türkiye ile Kürdistan Bölgesel Yönetimi arasında faaliyete geçmesiyle bağımsız petrol ihracatına başlayan bölgesel yönetim, yılsonundan itibaren günlük ortalama 400.000 varil petrolü Mersin Limanı üzerinden dünyaya pazarlamıştır. Planlanan yeni altyapı projeleri ile beraber 2015 yılı sonundan itibaren günlük 1.000.000 varil ve 2020 yılına doğru günlük 2.000.000 varil petrol üretimini hedeflemekte olan Kürdistan Bölgesel Yönetimi, bağımsız petrol ihracatı konusunda Merkezi hükümet ile ciddi bir çatışma içerisine girmiştir (Bilgin, 2015:104).

2003 yılında Saddam rejiminin devrilmesinden sonra Merkezi hükümet ile Kürdistan Bölgesel Yönetimi arasında varılan anlaşmaya göre, Irak'ın 18 vilayetinden 3'ünü kapsayan ve Birleşmiş Milletler'in tahmini rakamlarına göre Irak nüfusunun yüzde 17'lik kısmını oluşturan Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin Irak bütçesinden aynı oranda pay almasına karar verilmiştir. Ancak; egemenlik harcamaları olarak da bilinen askeri harcamalar ve Federal hükümetin petrol şirketine olan borçlarının yüzde 17'lik paydan düşülmesinden sonra Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ne yüzde 11'lik bir pay kalmaktadır (Knights, 2014).

Esasında 1972 yılında Irak petrolünün millileştirilmesinden beri son haliyle sürdürülmekte olan petrol yasasına 2005 yılında kabul edilen Irak Anayasasıyla bazı yasal düzenlemeler getirilmişse de bu yasal düzenlemeler Merkezi hükümet ile Kürdistan Bölgesel Yönetimi arasında yorumsal farklılıklara neden olmaktadır.

2005 Irak Anayasasında enerji kaynaklarının yönetimi ve enerji gelirlerinin paylaşımına ilişkin pek çok ihtilafli husus bulunmaktadır. Enerji kaynaklarının yönetimine ilişkin yapılan düzenlemelerde yoruma açık ve muğlak ifadeler kullanılmıştır. Madde 111'de Irak'ta üretilen tüm petrol ve doğalgazın Irak halkının malı olarak kabul edilmiş olmasına rağmen, Madde 112'de mevcut sahalarda bulunan petrol ve doğalgazın yönetimi ve ülkenin nüfus dağılımına göre eşit gelir paylaşımının Merkezi hükümet ile Bölgesel yönetim tarafından beraber yürütüleceği ifade edilmiştir. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, 2005 yılından sonra keşfedilen sahaların mevcut sahalar tanımına dâhil olup olmadığı ve enerji gelirlerinin yönetimi ve paylaşımına ilişkin Merkezi hükümet ile Bölgesel yönetimlerin beraber tasarrufta bulunabileceği yönündeki ifadeler mevcut belirsizliğin, dolayısıyla yaşanan tartışmaların ana unsurlarını oluşturmaktadır (Bilgin, 2015:104).

Merkezi hükümetin 2007 yılında yasa taslağını hazırladığı Hidrokarbon yasası Kürtlerin muhalefetine takılmış, sonuç olarak Irak Temsilciler Meclisinden geçemediği için kanunlaşmamıştır. Ayrıca, 2011 yılında da petrol sektöründe merkezi kontrolü hedefleyen ve ilki Irak Temsilciler Meclisi ve diğeri

Merkezi hükümet Petrol Bakanı Hüseyin Şehristani tarafından sunulan iki ayrı petrol yasa tasarısı yine aynı nedenlerle hayata geçirilememiştir. Öte yandan, bölgede petrol arama ve üretimine imkân veren ve Irak Hükümetinden bağımsız olarak petrol ihracatının önünü açan bölgesel Hidrokarbon yasasının 2007 yılında Kürdistan Bölgesel Yönetimi Parlamentosunda kabul edilerek kanunlaştırılması Bağdat ile Erbil arasında süregelen enerji çatışmalarının en önemli sebeplerinden biri olmuştur. Aşti Hawrami'nin başında bulunduğu Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin Doğal Kaynaklar Bakanlığı tarafından onaylanan bu yasayla bölgedeki petrol ve doğalgazın arama, üretim ve ihracatına ilişkin olarak uluslararası petrol ve doğalgaz şirketlerine lisans verilebilirken ayrıca, bu kanunla Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin Türkiye üzerinden dünya pazarına Irak'tan bağımsız olarak petrol ihracatının önü açılmaktadır.

Bu gelişmelerin sonucunda, wildcatter (ispatlanmış rezervin bulunmadığı bölgelerde sondaj yapan ve hisselerini sonradan kârla büyük firmalara satan şirketler) olarak da adlandırılan pek çok küçük ve orta ölçekli petrol şirketi Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin sağladığı izinlerle bölgenin pek çok yerinde faaliyetlere başlamıştır. Irak Hükümeti, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin bu kararını Irak Anayasasına aykırı olduğu gerekçesiyle çok sert bir şekilde eleştirmiş, kendi izni olmadan bölgede faaliyet gösteren şirketleri kara listeye almış, bu şirketlerin Irak'ın diğer bölgelerindeki bütün ihale ve lisanslardan menetmiştir. Ancak, Irak'ın çeşitli yerlerinde faaliyetlerini sürdüren Amerikan enerji devi ExxonMobil'in 2011'de Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nden lisans alarak bölgede petrol aramalarına başlaması Merkezi hükümeti çok zor durumda bırakmıştır. Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin ikisi idari sınırları dışında yani ihtilafli bölgelerde olmak üzere toplam altı saha için ExxonMobil'e lisans vermesi Merkezi hükümet için büyük bir sınama olmuştur. Sonuç olarak ExxonMobil hem Irak Merkezi hükümeti hem de Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin denetimindeki alanlarda faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir (Kareem, 2012: 21).

Bağımsız petrol ihracatı için Türkiye ile yaptığı petrol boru hattının tamamlanmasının ardından Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin bütçe payı Merkezi hükümet tarafından 2014 yılının başından itibaren kesilmiştir. Maliki hükümeti tarafından Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin bütçe payının kesilmesi Bağdat ile Erbil arasında gerilime neden olmuş ayrıca Bölgesel yönetimin Bağdat'tan giderek uzaklaşmasına ve enerji alanında anlaşmalar yaptığı Türkiye'ye yaklaşmasına neden olmuştur (www.milliyet.com.tr).

2013 yılı sonunda tamamlanarak faaliyete giren yeni petrol boru hattı ile Ceyhan Limanına taşınan Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin petrolü tanker gemilerle alıcı ülkelere taşınmaya başlanmış, buna karşılık Irak Hükümeti başta Türkiye olmak üzere alıcı ülkeleri, sevkiyat yapan şirketlere kadar tüm tarafları Irak Anayasasını ihlal etmekle suçlamıştır. Merkezi Irak hükümeti, IKBY'nin bağımsız petrol ihracatını yapan devletlerin veya şirketlerin Irak Anayasasını ihlal ettiklerini, bu yolla Irak'ın egemenliğini ihlal ettikleri gibi Irak'ın ekonomisine zarar verdiklerini öne sürerek IKBY petrolünün ihracatını engellemeye çalışmıştır (www.milliyet.com.tr).

Ayrıca 2014 yılı içerisinde Ceyhan Limanından yüklediği 1 milyon varil civarındaki IKBY petrolünün Amerika Birleşik Devletleri'nin Texas eyaletine sevkiyatı sırasında United Kalavryta adlı gemi ile ilgili Merkezi hükümetin Texas eyaletindeki Federal Mahkemeye açtığı dava, mahkeme tarafından ABD'nin petrole el koyma yetkisinin olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir (www.haberler.com).

Bunlara ilave olarak, 2014 Haziran ayında ülkenin en büyük ikinci kenti Musul'u işgal edip ardından kısa sürede Sünni nüfusun yoğun olduğu Diyala ve Tikrit'i kontrolü altına alan IŞİD terör örgütü Bağdat ile Erbil arasındaki tartışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır. Ağustos ayında Bölgesel Yönetimin

sınırlarına dâhil olan Mahmur ve Sincar'ı işgal ederek başkent Erbil'e yönelen IŞİD'in ilerleyişi üzerine Irak ordusunun silahları bırakarak çekilmesiyle içlerinde Kerkük'ün de bulunduğu ihtilafli topraklar Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ne bağlı peşmergeler tarafından kontrol altına alınmıştır (www.hurriyet.com.tr). Bölgesel Kürt Yönetimi, Kerkük'te bulunan ve Irak'taki en büyük petrol sahalarından olan Bai Hasan ve Kerkük petrol sahalarını peşmerge kuvvetleriyle ele geçirmiş, Irak Merkezi hükümetine bağlı North Oil Co.'nun (Kuzey Petrol Şirketi) bölgedeki faaliyetlerini durdurmuşlardır (Bilgin, 2015:109).

2014 yılı Nisan ayında yapılan Irak Temsilciler Meclisi seçimlerinin ardından yürütülen hükümet kurma süreci Irak Hükümeti ile Kürdistan Bölgesel Yönetimi arasında yeni bir diyalog ortamı oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Enerji başta olmak üzere her alanda merkezi kontrolünü arttırmaya yönelik katı politikalar uygulayan Nuri El Maliki seçimlerden birinci parti olarak çıkmış fakat Maliki'nin neden olduğu açmazın aşılması amacıyla aynı partiye mensup Haydar El Abadi uzun pazarlıklar sonucunda Kürtlerin de onayıyla Eylül 2014'te yeni kabineyi oluşturarak hükümeti kurabilmiştir. Nitekim 20 Kasım 2014 tarihinde düzenlenen Atlantik Konseyi İstanbul Zirvesi'nde Irak'ın yeni kabinesinin Petrol Bakanı Adil Abdulmehdi, Irak ve Kürt bölgesi arasındaki anlaşmazlığın üstesinden gelme konusunda iyimser olduklarını ve Hidrokarbon kanunu üzerinde ortak bir anlaşmanın iki taraf içinde yararlı olacağını ifade etmiştir (www.aa.com.tr).

2 Aralık 2014'te Merkezi hükümet ile Kürdistan Bölgesel Yönetimi arasında varılan anlaşmayla Kuzey Irak'taki Kerkük petrolü dâhil günlük 550 bin varil petrolün Irak üzerinden ihraç edilmesi hükme bağlanmıştır. Anlaşmaya göre, bunun karşılığında Merkezi Irak hükümetinin de, IKBY'ye yüzde 17'lik bütçe payı ile memur maaşlarını göndermesi öngörülmüştür (www.sozcu.com.tr).

2014 yılının başından itibaren Irak bütçesi Merkezi hükümet tarafından kesilen Kürdistan Bölgesel Yönetimi için bu anlaşma hem bütçe krizinin aşılması hem de Kerkük'teki petrol sahalarının zımnen de olsa Merkezi hükümet tarafından tanınması anlamına gelmesi cihetiyle memnuniyetle karşılanmıştır. Öte yandan, bu anlaşmayla Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin bağımsız petrol ihracatının bir şekilde Merkezi hükümetin kontrolü altına alınması açısından Bağdat tarafından da memnuniyetle karşılanmıştır. Ayrıca, bu mutabakat ile Merkezi hükümet, mevcut petrol nakil hattının IŞİD işgali ve teknik nedenlerle elverişsiz hale gelmesiyle ihraç edemediği Kerkük petrolünün Türkiye üzerinden pazarlanmasıyla önemli bir ekonomik bir kazanç sağlamıştır (Knights, 2014).

2 Aralık Mutabakatı uygulanmasına ilişkin olarak taraflar arasında suçlamalar ve güven eksikliği mutabakatın uygulanması konusunda ciddi kaygılar meydana getirmiştir. Merkezi hükümet Petrol Bakanı Adil Abdulmehdi, Bölgesel yönetimin Bağdat'a verdiği petrol miktarında artış olmasına rağmen bu miktarın ancak günlük ortalama 448.000 varil civarında gerçekleştiğini ifade etmektedir. Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde temsil edilen partilerin katılımıyla Petrol ve Doğalgaz İşleri Konseyi tarafından 18 Haziran 2015 tarihinde bir bildiri yapılmıştır. Bu bildiri de; Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin 2 Aralık Mutabakatı'na uymasına rağmen; Merkezi hükümetten bütçe payını alamadığı ve bunun sonucunda bölgede temel ekonomik sıkıntıların baş göstermeye başladığı, güvenlik problemine ilave olarak bölgede sayıları milyonları bulan yerlerinden edilmiş insanların bölgelerine sığındığı, bu yüzden bölge ekonomisi üzerinde ciddi sıkıntılar yaşandığı, bu nedenle de farklı çözümler arayışına gireceği ifade edilmiştir (cabinet.gov.krd)

Doğalgaz konusunda ise tahmini olarak 165 trilyon metre küp doğalgaz kaynağına sahip olan Kürdistan Bölgesel Yönetimi petrole nazaran daha az gelişen doğalgaz yatırımlarını arttırmaya çalışmaktadır. 2013 yılı sonunda Türkiye ile yapılan anlaşmaya göre, Kürdistan Bölgesel Yönetimi 2017 yılında 4 milyar metre küp, 2020 yılının sonunda da 10 milyar metre küp doğalgazın iki bölge arasında kurulması

planlanan enerji nakil hatlarının tesis edilmesinden sonra Türkiye'ye ihraç edilmesini öngörmektedir. 2013 yılında 40 milyar metre küp doğalgaz ithal eden Türkiye bu anlaşma ile ayrıca istediği takdirde yıllık 20 milyar metre küp gaz artırımını da talep edebilmektedir. Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin doğalgaz sektörü gelişmeye ve yatırıma açık bir alan olmaya devam etmektedir (Bilgin, 2015:110).

3. Kuzey Irak Kürt Siyasi Hareketi ve İran

Önemli bir Kürt nüfusa sahip olan İran bir yandan ülkede yaşayan Kürtleri baskı altına alırken bir yandan da başta Irak olmak üzere komşu ülkelerde gelişen Kürt hareketlerini kendi çıkarları için kullanmaktan çekinmemiştir. Irak ile ilişkilerinde Iraklı Kürtleri istikrarsızlık unsuru olarak destekleyen İran 2003 yılındaki Amerikan işgalinden sonra Irak'taki Şiilerin yeni yapılanma içinde etkisiz kalması, Kürtlerin kazanımlarının İran'da yaşayan Kürtlere emsal olmasından endişe duyması ve ABD'nin bölgede etkinliğini giderek artırması nedeniyle Irak'a özel bir önem vermiştir (Akçakaya, 2009: 88-92).

Irak'ın geleceği ve Bölgesel Kürt Yönetimi'nin statüsü İran'ı farklı şekillerde etkileyeceği öngörülmüştür. ABD müdahalesi sonrası Irak yönetiminde Şii unsurlara daha çok yer verilmesi İran'ın Şiilik üzerinden Irak'taki etkisini artırması durumundan hareketle en çok kazanç sağlayacak ülke olarak İran görülmektedir. Irak'ın İran etkisine girmesiyle Ortadoğu'da oluşacak bir Şii kuşağı bölge dengelerini değiştirebilecektir. Diğer bir husus İran'da olduğu gibi Irak'taki Şii ulemanın siyasette belirleyici bir rol oynayacağı da ihtimaller arasında sayılmıştır (Çetinsaya ve Özhan, 2009).

Irak'ın parçalanması durumunda İran'a göre bölgede rakip büyük bir güç kalmayacak, İran'ın nüfuzu artacaktır. İran'ı endişelendiren tek husus ise Irak'ta yaşanan iç savaşın sınırları aşarak İran'da yaşayan Kürt ve Arap nüfusunu etkileyebilecek olmasıdır (Çetinsaya ve Özhan, 2009). İran'ın bu endişesi Irak'ın toprak bütünlüğünden yana olmasını gerektirmiştir. Nitekim İran'da 1990'lı yıllarının sonlarında kurulan ve PKK'nın İran uzantısı olarak görülen Kürdistan Özgür Yaşam Partisi-PJAK adlı terör örgütünün 2004 yılından bu yana İran ordusunu hedef alması ve İran içinde Kürt kimliği bilincini geliştirmek gibi söylemleri olan örgütün İranlı Kürtler arasında yayılması, endişelerinin yersiz olmadığını göstermektedir. İran'da faaliyet gösteren Kürt partilerinden İran Kürdistanı Demokrat Partisi İKDP'nin Kuzey Irak tarafından desteklenmesi de İran için diğer bir güvenlik sorunu olmuştur. Irak'ın güneyinde yaşayan İran etkisindeki Şiilerin etkilerini kırmak adına bu Kürt unsuru her fırsatta kullanılmıştır (Yılmaz, 2011: 68).

IKBY'nin Türkiye ile Irak Merkezi hükümetinin aleyhine ilişkiler geliştirmesi ise İran'ın Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin iç politik dengelerini kendi lehine çevirme gayretleri içine girmesinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Bölgesel Yönetimin en güçlü partisi olan KDP'nin Türkiye ile 1990'lı yıllara dayanan yakın ilişkisini, İran Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin diğer iki önemli partisi KYB ve KYB'den ayrılarak son dönemlerde ikinci büyük parti haline gelen Gorran Partisi ile yakın ilişkiler kurarak dengelemeye çalışmaktadır (Bilgin, 2015:128). İran, Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile yoğun siyasi, ticari ve ekonomik ilişkiler geliştirme çabası içine girerken aynı zamanda da Kürtlerin bağımsızlık taleplerine şiddetle karşı çıkmaktadır. Bu bağlamda, 2014 yılının Haziran ayında Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı Mesut Barzani'nin bağımsızlık için referandum yapılabileceği yönündeki ifadeleri İran'ın Dışişleri Bakanlığı tarafından şiddetle eleştirilmiş, İranlı yetkililer Barzani'yi duygusal ve ayrılıkçı olmak ve komşu ülkeler üzerinde toprak edinme emelleri olmakla suçlamışlardır (Bilgin, 2015:129).

3. Kuzey Irak Kürt Siyasi Hareketi ve Suriye

Suriye Irak'ta olduğu gibi etnik ve mezhepsel farklılıkların görüldüğü bir ülkedir. Nüfusun çoğunluğu Sünni mezhebine mensupken iktidar ise azınlıkta olan Şii mezhebi mensuplarının elindedir. Suriye'de yaşayan Kürt nüfusu ise yaklaşık olarak 1,5-2 milyon arasındadır (Yılmaz, 2011: 69).

Irak'ın kuzeyindeki Kürt sorunu Suriye'yi de yakından ilgilendirmektedir. Ülkede yaşayan Kürtlere emsal teşkil etmesinden endişelenen Suriye yönetimi Irak'ta olduğu gibi Kürtlere karşı sert ve asimilasyonu esas alan bir politika uygulamıştır. Bu bağlamda tarih içinde 120 bin ile 300 bin arasındaki Kürt nüfusu vatandaşlıktan çıkartılarak evlenme, arazi edinme gibi temel haklardan yoksun bırakılmış, Hafız Esad döneminde ise ülkenin kuzey sınırında yaşayan Kürtlerin komşu ülkelerdeki soydaşlarıyla bağlantısının kesilmesi amacıyla Arap kuşağı olarak bilinen politika ile Kürt bölgelerinin Araplaştırılması yoluna gidilmiştir (Bilgin, 2015:129).

Baas döneminde Irak ve Suriye başlangıçta birlikte emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı ortak hareket etmişler zamanla izledikleri politikalarda ayrı düşmüşlerdir. 1970'li yıllarda Irak ve Suriye arasında birleşme kararının gerçekleşmemesi üzerine iki ülke arasındaki ilişkiler kopmuş, Irak-İran savaşında Suriye İran'ı desteklemiştir. Irak'ın Kuveyt işgali sırasında da Koalisyon güçlerine asker göndererek Irak'a karşı bir duruş sergilemiştir (Yılmaz, 2011: 69-70).

ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgal etmesi sonrasında Bölgesel Kürt Yönetimi'nin Irak'ta giderek güç kazanması, diğer bölge ülkelerini endişelendirdiği gibi Suriye'yi de oldukça rahatsız etmiştir. Irak'ta 2003 yılından bu yana süren çatışmalardan en çok etkilenen ülkelerin başında Suriye gelmektedir. Suriye bu dönemde rejim değişikliği, bölünme ve askeri müdahale gibi senaryolarla yüzleşmiştir. ABD'nin 2003 işgalinden sonra Irak'tan çekilmemesi Suriye'yi oldukça rahatsız etmiş bu yıllarda Suriye Türkiye ile yakınlaşma içerisine girmiştir. Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devleti kurulmasını istemeyen Suriyeli yetkililer, Bölgesel Kürt Yönetimi ve PKK gibi konularda Türkiye politikalarını desteklemişlerdir (Orhan, 2007)Nitekim dönemin Suriye Başbakanı Muhammed Naci İtri'nin Kuzey Irak'ta kurulması planlanan bir Kürt devletinin Suriye için de kırmızıçizginin ihlali olacağını söylemesi Türkiye ile aynı düşüncede olduklarını göstermektedir (Sungur, 2004).

Ayrıca Ortadoğu'da Arap Baharı ile ülkelerdeki diktatör yönetimlerdeki çözümlerle birlikte ABD'nin bölgedeki bu ülkelere yönelik "rogue states" (serseri başıbozuk devlet) nitelendirmesi yapması ve bu ülkelerle mücadele içerisine girmesi sürecinde Suriye de mevcut rejimin kendi vatandaşlarına yönelik tutumlarından ötürü ABD ve İsrail tarafından yoğun baskıya maruz bırakılmıştır (Çağlar, 2013:125).

2011 yılında Arap Baharı'nın etkisiyle Suriye'de muhaliflerin ayaklanması Türkiye-Suriye ilişkilerini farklı boyuta taşımıştır. Suriye liderinin isyancı protestoculara karşı orantısız müdahalesi ve iç savaşı andıran çatışmalarda binlerce sivilin ölmesi başta Türkiye Hükümeti olmak üzere tüm dünyanın tepkisine yol açmıştır. Türkiye'nin Suriye lideri Beşer Esad'ın müdahalelerine karşı Suriye'den gelen mülteciler için kamplar kurarak sınır kapılarını sığınmacılara açmasıyla Suriye ile Türkiye arasındaki ilişkiler kopmuştur. Ayrıca iki ülke arasında Türk keşif uçağının düşürülmesi, Suriye tarafından atılan top mermisinin Akçakale'ye düşmesiyle 5 sivil Türk vatandaşının hayatlarını kaybetmesi gibi gerginlikler yaşanmıştır (Güven, 2012).

2012 yılının Haziran ve Temmuz aylarında Kuzey Suriye bölgesinde Suriyeli Kürtler yaşanan istikrarsız ortamı fırsata çevirmek isteyerek Türkiye sınırına yakın Kobani, Afrin, Derik, Amude ve El Ayn'da tüm

devlet kurumlarını ele geçirerek kendi bayraklarını asmış ve ele geçirdikleri bölgelerde giriş çıkışları denetim altına almışlardır. Suriye'deki bu yıkıcı, bölücü faaliyet içinde PKK'nın Suriye kolu Demokratik Birlik Partisi'nin (PYD) de olması Türkiye'yi harekete geçirmiştir. Suriye'deki gelişmelerin Irak ile ilişkilendirilmesi Haziran 2012'de 12 Kürt partisinin oluşturduğu Kürt Ulusal Konseyi ile PYD'nin Barzani'nin arabuluculuğunda Erbil'de varılan anlaşma çerçevesinde Barzani'nin himayesi ve teşviki altında Suriyeli Kürtlerin ve PKK'nın, Esad yönetimi sonrası Irak'ın içindeki oluşuma benzer bir yapı kurmaya yönelik ilk adımı atmış olmalarından kaynaklanmıştır. Türkiye'nin PKK ve terör sorununa çözüm bulmak için işbirliği yaptığı Barzani'nin şimdi PYD üzerinden PKK ile anlaşmış olması Türkiye'yi rahatsız eden konulardan biri olmuştur (Çağlar, 2013:156-157).

Suriyeli Kürtler 2004 yılından beri bağımsızlık eksenli hareketler içine girmişlerdir. 2004 yılında Kamışlı'da Arap ve Kürt futbol takımları arasında yapılan futbol müsabakası sonrasında Suriyeli Kürtler Mesut Barzani'nin ismini anarak Kuzey Irak'ın bağımsızlık sürecini destekleyen mesajlar göndermişler, bu destek mesajlarının ardından futbol sahasında ciddi bir tartışma yaşanmış, Suriye ordusunun müdahalesi sırasında 49'a yakın Suriyeli Kürt vatandaşı öldürülmüştür. Yaşananlar Irak Kürt bölgesel Yönetimi tarafından kınanmıştır (Çağlar, 2013:156-157).

Suriye yönetimi ayrılıkçı Kürtlerin önüne geçmek adına Kürtlere anadilde eğitim gibi birtakım haklar vererek Kürtleri ayrılıkçı hareketlerin dışına çekmeye çalışmıştır. Önceki yıllarda Suriye vatandaşlığı dahi olmayan Kürtler açısından bu gelişme büyük bir kazanım olmuştur (Demirel, 2012: 214)

Genel itibarıyla Mart 2011'de Suriye'de başlayan halk ayaklanması merkezi otoritenin gittikçe güç kaybetmesiyle iç savaşa dönüşmüştür. Bu süreçte Kürtler ve PYD avantajlı bir konum kazanmıştır. İç savaş sürdükçe El Kaide türevi Irak ve Şam İslam Devleti'nin (İŞİD) ortaya çıkması ve giderek güçlenmesi Suriye ve Irak'taki bazı bölgeleri ve doğal kaynakları denetimi altına alması Kürtlere fırsat yaratmıştır (Köylü, 2017:410-414).

Irak ve Suriye'de merkezi yönetimlerin zayıflaması yerel güçlerin ön plana çıkmasını sağlarken aynı zamanda İŞİD tehlikesi kullanılarak uluslararası arenadan destek sağlanmıştır. Özellikle birçok batılı ülke IKBY, PKK ve PYD'ye askeri yardım yapmıştır. İŞİD'le mücadele kapsamında Suriye, İran ve Irak Kürtleri de ortak düşmana karşı ittifak yaparak Irak'ta Musul, Kerkük, Diyala ve Erbil kırsalında kaybedilen bölgelerin geri kazanılması için PKK, YPG ve İranlı Kürt silahlı güçleriyle birlikte İŞİD'e karşı savaşmıştır. Suriye ve Irak Kürtlerinin bulunduğu bölgeler arasında coğrafi bağlantı olan Musul'a bağlı Sincar içinde KDP peşmergeleri ve Suriye'den gelen YPG güçleri birlikte hareket etmiştir. Kerkük, Erbil ve Diyala çevresinde ise İŞİD'e karşı KYB peşmergeleri ile PKK mücadele vermiştir. KDP'ye bağlı peşmergelerin Suriye Kürt bölgelerinde uzun süre boyunca etkin olmasına karşı çıkan PYD, Kobane'nin İŞİD tarafından işgal edilmesiyle sınırlı sayıdaki KDP peşmergelerinin Türkiye üzerinden geçerek Kobane'ye girişine izin vermiştir (Orhan, 2015)

Suriye iç savaşında kazanımlarını artıran Suriyeli Kürtler 2013 yılı Kasım ayında ilan edilen geçici yönetime bağlı PYD ağırlıklı Yasama Meclisi'nin anayasayı oy birliğiyle kabul etmesiyle ülkenin kuzeyinde "Demokratik Özerk Yönetim" ilan edilmiştir. Suriye'de Kürtlerin yaşadığı kuzey bölgesi Cizire, Kobani ve Afrin olmak üzere 3 kantona ayrılmış ve bu kantonlar Suriye topraklarının bir parçası sayılmıştır. Anayasa ile ülkenin kuzeyinde "Demokratik Özerk Yönetim" ilan edilmiş ve bölge üç kantona ayrılmıştır (www.aljazeera.com.tr). 2014-2015 yılının en sıcak konusu olan Suriye'nin geleceği gündemi uzun süre meşgul edecek gibi görünmektedir.

DEĞERLENDİRME

20. yüzyılda bölgede yaşanan ayrılıkçı Kürt hareketliliği 21. yüzyılda da devamlılık göstermiştir. Kuzey Irak'ta kurulması planlanan bağımsız bir Kürt devletinin Türkiye'ye yönelik doğurabileceği tehditler ise şu şekilde sıralanabilir; Kuzey Irak'ta kurulacak bağımsız bir Kürt devletinin ideolojisi şoven bir Kürt ırkçılığıdır. Bu ideoloji Türkiye, İran ve Suriye'ye istikrarsızlık ihraç edecektir. İkinci olarak; kurulması planlanan bağımsız Kürt devleti, Kürt nüfusu topraklarında barındıran ülkelere sadakatlerini azaltıcı, kışkırtıcı politik, toplumsal ve kültürel önlemler geliştirme eğilimi içinde olacaktır. Örneğin Türkiye gibi PKK tarafından toplumsal zeminin 1984'ten beri etki altına alındığı bir ülkede Kuzey Irak merkezli saldırgan politikaların etkisi daha yüksek olacaktır. Üçüncü olarak Barzani ve Talabani tarafınca uygulanacak faşist hareketler Kuzey Irak'ta Türkmenlere yönelik baskı politikalarının üreteceği düşmanlıklardır. Barzani'nin bu baskıcı politikaları karşısında Türkiye de desteğini Türkmen nüfustan yana kullanacaktır. Bunun karşılığında da Barzani baskıcı desteğini PKK'ya yöneltecektir. Dördüncü olarak bağımsız Kürt devleti Türkiye ile hesabı olan her ülkenin Türkiye'ye düşmanlık konusunda kolaylıkla kullanılabilir olmasıdır. Beşinci olarak dünya petrol rezervlerinin takriben % 6'sını kontrol eden, Kerkük ve civarında bulunan kontrolün hâkimiyet altına alınarak Türkiye veya İsrail üzerinden Akdeniz'e taşıyıp kişi başı milli geliri hızlıca arttırmak ve Kuzey Irak'ı cazibe haline getirmektir (Özdağ, 2008:157-158).

Yine bölgenin yer altı kaynaklarından getirisi yüksek, petrol gelirlerinin merkezi hükümet kontrolünden çıkartılarak bölgede hâkim güç olan Kürt nüfusa bırakılması, Türkmenlerin varoluşunu tehlikeye sokabilecek etmenlerden birisidir. Bu tarz bir paylaşım söz konusu olduğu zaman ekonomiyi kontrol eden merkezi güç zayıflayacak, özerkleşmeye çalışan güçler önem kazanacaktır. Özerk hükümetlerin güçlenmesi ile birlikte merkezi otorite zayıflayacak ve Irak'ın topraksal bütünlüğünde bölünmeler yaşanacaktır. Oluşacak bu senaryo ihtimalinde Türkiye'nin Irak hususunda başından beri kurguladığı ve savunduğu politika olarak Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, sadece sözel bir ifade olarak kalacaktır. Bölgedeki Kürt nüfusuna savunulan "kendi egemenliğinde bulunan yer altı kaynağından ülkede yaşayanların faydalanması" prensibi ve Irak'ın tekelden petrol gelirlerinin paylaşımına açılması ekonomik bağlamda özgürleştirilen, Kürt iradesinde bir ayrılmayı kaçınılmaz kılacak ve bölgenin yer altı kaynaklarını elinde bulunduran kuzey kanadı Türkiye'ye yönelik apaçık bir tehdit olarak çıkacaktır. Aslında bölgede BOP eksenli planlanan bir Kürt devleti ideası sadece BOP'un Ortadoğu kanadını etkisi altında tutmak isteyen İsrail için bölünmüş bir gücü karşısında bulma ihtimalini doğuracak; bu bölünmüş güçte üniter bir devlet gücünden yoksun kalacağı için, İsrail'e yönelik bir tehdit unsuru olmaktan öte; kolay idare edilebilir federal bir yapıyı karşısına çıkaracaktır (Çağlar, 2013:141).

Türkiye, İran, Suriye ve Irak arasında kurulması planlanan bu Kürt devleti ekonomik bağımlılığı yüksek, potansiyel kriz alanlarına müsait, ABD'nin etkinliğinin arttırılmak istediği coğrafya da sıkışarak gelişimden uzak; hatta kendi yaşamsal faaliyetlerini sürdürmekten yoksun kalacaktır (Bahar, 2012:1). Bu bağlamda riski üzerinde en fazla toplayacak olan ülke Türkiye olacaktır. Bölgede Batı'ya yönelik politikalar takip eden ve çevre ülkelerce hedef konumuna getirilen Türkiye, bu kriz alanlarının içine çekilerek savunma olgusunu bu alanlara yoğunlaştırmak zorunda kalacaktır. Kürt devletinin kurulması ile birlikte Türkiye'nin güvenliğini tehdit edebilecek noktaların merkezi olarak Kerkük, bölgesinin Türk nüfusundan arındırılarak bölgede bir Kürt devletinin kurulma çabaları içinde olunması, bölgede Türkiye'ye yakın bir gücün yok olması anlamına gelecektir (Çağlar, 2013:142).

Türkmen nüfusun bölgeden çıkartılarak Türkiye ile yakın gelecekte bölücü hareket bağlamında iletişime geçebilme ihtimali yüksek; ayrılıkçı Kürt unsurların bölgede hegemon bir hal alması tehdit algısını arttıracaktır. 1980'li yıllardan beri Türkiye'ye sınır dışından yapılan bölücü eylemlerin bir dönem kaynağını ve eğitim faaliyetlerinin halen gerçekleştirildiği kampların (Bekaa Vadisi, Kandil Bölgesi vb.) bulunduğu bölgeden risk unsurunun giderek artan bir hal alması, bölgede Türkiye'yi rahatsız edecektir. Türkmen nüfusun bölgede etkinliğinin korunarak, ayrışmalardan uzak kendi mukadderatlarını belirleyebilme haklarının verilerek, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması yönünde gerçekleştirilecek yeni bir düzen Türkiye'nin bölgeye dönük risk algısını azaltacak; aynı zamanda akraba topluluklar arasında olan bağın korunmasına sebep olacaktır.

Irak'ın bölünme ihtimali, ABD'nin bölgeye yönelik politikalarının sonucudur. Ülkelerin bölünmesi, fiziki sınırlarının ve yönetiminin aynı ülke içerisinde ayrışması kaotik bir ortam doğurmakta, merkezi yapıyı bölerek, tek bir tehdit unsuru yerine birden fazla bölünmüş, tehdit algısı yüksek, fakat etkisi düşük yönetimler ortaya çıkarmaktadır. Irak için ABD müdahalesi sonrasında bölgede izlenmek istenen politika; "Böl-Parçala-Yönet" olmuştur. Bölgede İsrail'in güvenliği için etkin unsur olarak görülen Irak'ta yönetim bazlı ayrılıklar oluşturularak, güç bertaraf edilmek istenmiştir (Bölme, 2008: 1-2)

Kuzey Irak bölgesinde bağımsız bir Kürdistan kurulması ve bu kurulan bölgenin merkezinin Kerkük olarak belirlenmesi, bölgenin konumunun yanı sıra önemli yer altı kaynaklarının bulunduğu alan olması nedeniyle önem arz etmektedir. Farklı bir senaryo olarak da kuzeyde bağımsız bir Kürt devletinin merkezinin ise Ürdün Haşimi Krallığı ile bütünleşmesi beklenmektedir (Ayhan, 2012: 1-4). Bunun yanı sıra Irak'ın orta bölümüne petrolden elde edilen gelirden pay verilmemesi Ürdün için sorunlu bir Irak'ı karşısına çıkaracak; bu da entegrasyonun gerçekleşme ihtimalini düşürecektir (Çağlar, 2013:143).

Kerkük merkezli kurulması planlanan Kürt devletine, Kerkük petrollerinin tamamı teslim edilecek olursa; bölgede Irak'ı bölmek ve İsrail'in güvenlik risklerini minimize etmek için bulunan ABD, hedeflediği amaçtan uzaklaşır. Bölgede İsrail'in güvenliğini tehdit edebilecek yakınlıkta, önemli yer altı kaynaklarına sahip bir Irak'ın bulunması zaman içerisinde güçlenmeye bağlı; tehdit algısını dağıtarak birden fazla alana doğru yayılmasına neden olacaktır.

Kuzeyde bir Kürt devleti kurularak; Şii-Arap nüfusun yaşadığı güney bölge ile Kuveyt'in birleştirilmesi senaryosu, bölge için dikkate alınması gereken potansiyel bir risktir (Semin, (2011: 182-183). Bölgeye yakın olan Suriye'de de, 2012 Ağustos ayı ile birlikte yoğunlaşan halk baskısı, bölgede var olan Alevi-Nusayri baskınlığını daha belirgin hale getirerek; Şii olmayan nüfusa yönelik baskıcı yönetimi arttırmış, tehdidin kaynağı Şii'lere yakın olan Alevi-Nusayri unsurların yükselmiştir (Çağlar, 2012:9-13). Irak'ın güney kısmında İran İslam Cumhuriyeti'nin politikaları ile Şii nüfusun eşgüdüm içerisinde oldukları gözlenmektedir. Bölgede Şii anlayışı gittikçe güçlenmekte; bu da Safavi akımı olarak adlandırılmaktadır. Kuveyt ile Irak Şii'lerinin birleşmesi durumunda Şii- Sünni nüfus dengesizliği ortaya çıkacaktır. Bu farklılığı gidermek için bölgeye İsrail politikası gereği, Filistin'den Arap nüfus getirilerek bu dengesizlik çözülmeye çalışılacaktır. Bu senaryo eksenli yaşanacak bir bölünmede; bölgede yeni bir güç unsuru olarak İran dışında, Şii nüfus suni bir şekilde yaratılarak Kürt ve Türkmen dışında iktidar mücadelesinde etkin kılınmaya çalışılacaktır (Ertuğrul, 2012: 1-6).

Irak'ın kuzey ve güney bölgesinden Kürt ve Arap olarak iki parçaya ayrılmak istenmesi; güçlü senaryolardan biri olmakla birlikte; bu senaryonun gerçekleşmesi bölgede suni bir devlet yaratılarak, ABD ekonomisinin petrole desteklendiği bir devlet kurulmak istenecektir (Semin, (2012: s. 3)

Bölgede bu tarz bir devletin kurulması Türkiye'nin güvenlik risklerini arttıracak, aynı zamanda İran ve Suriye içinde güvenlik riski doğuracaktır. Bölgede yukarıdaki senaryolar eşliğinde bağımsız bir Kürdistan yaratılmak istenmesi ile birlikte temellendirilebilecek en önemli görüş; bu ülkenin kurulmasının akabinde İran ve Türkiye tarafından tanınmayacağı, devlet politikası gereği belirlenmiş bir kıstas olmakla birlikte; yakın çevre sınırlarını oluşturan ülkelerin, bölgeden sınırlarına yapılabilmek ihtimali yüksek terör hareketlerine maruz kalmalarına sebebiyet verecektir. 2006 yılına gelindiğinde KDP ve KYB arasında işbirliğine gidilerek Birleşik Kürt hükümeti kurulmuştur. Bu yönetim tarafından Kürtlerin yer altı kaynaklarına yakın coğrafyadan toprak talepleri olmuş; Kerkük eksenli yeni bir coğrafi yapılanmanın temelleri atılmıştır (Yusuf, 2012: 41-44).

Bu coğrafi yapılanmanın temellerinde, bölgenin yönetim merkezine, coğrafi alan itibarıyla de yer altı kaynaklarınca güçlü olan alanların dâhil edilmesi yer almıştır. Kürt gruplar bölgede oluşan boşluk ile birlikte kendi pasaportlarını, bayraklarını bölgede kullanarak bağımsızlık hareketinin temellerini atmışlardır. Kerkük böylelikle Kürdistan'ın bir parçası yapılarak, Arap ve Türkmen nüfusun kontrolünden çıkartılmak istenmiştir. Bölünme süreçlerinin başlangıcı ile birlikte bölgede bulunan halklar tarafından Kürt gruplara Irak'ın temel değerleri ve ulusal çıkarlarına aykırı hareket ettikleri, Irak hükümetleri, çevre ülkeler ve bölgedeki diğer etnik gruplarla çatışma içerisinde oldukları yönünde birçok suçlamada bulunulmuş, asıl amaçlarının Irak'ın bölünerek kendi bağımsızlıklarını ilan etmek olduğuna dair emareler güçlenmeye başlamıştır.²

Irak'ın parçalanarak Bağımsız Kürt Devleti'nin kurulmasının Türkiye'ye olası etkileri; Irak'ın kuruluş felsefesinden 2003 yılında bölgeye ABD'nin müdahalesine kadar geçen sürede temel prensip; toprak bütünlüğünün korunarak Arap ve Iraklı kimliğinin ön plana çıkartılması olmuştur. Bölgede iktidar olan yöneticilerin baskın tavırları, Iraklı kimliğine tepkili bakılmasına ve bölgede farklı etnik grupların zaman zaman topraksal olarak ayrılma düşüncesinin gündeme geldiği görülmüştür. ABD'nin 2003 müdahalesi sonrasında Irak'ın kuzeyi, Kürtler ve özellikle Araplar tarafından "Kürdistan" şeklinde nitelendirilmektedir. Orta Irak Sünni, güney de Şii Bölgesi olarak kabul edilmektedir (Çağlar, 2013:145).

ABD'nin bölgeye müdahalesinden sonra Kürtlerin öncülüğünde bölgede bağımsız bir Irak kurulacağı inancı oluşmuş ve bu durumun kendilerine olan yansımalarının ise ABD'nin işgal sırasında verdiği desteği nedeniyle kazanımlarının yüksek olunacağı kanısına varılmıştır. ABD tarafınca bu işgalin arka planında yer alan; yeni bir Ortadoğu ve Arap coğrafyası düşüncesi Kürt toplulukça göz ardı edilmiştir. Irak konusunda ABD ve müdahaleye destek veren bölgesel ve uluslararası güçlerce paylaşım politikalarının temelini; Irak'ın kuruluşundaki yapılanmanın mezhep esasını temel almadığı, sonraki süreçte de İngiltere tarafından belirlenen sınırdaki da aynı durumun devam ettirilerek birbiri ile teması düşük olan mezheplerin bir arada yaşamak zorunda bırakıldığı görüşü hâkimdir (Çağlar, 2013:145).

Bir arada yaşama ülküsünden uzak, mezheplerce bir düzen kurulamayacağı düşüncesi ile birlikte bu ülkenin yapısının suni olduğu yolunda bir çıkarsınım yapılabilir. Irak'ın parçalanarak bağımsız birden fazla devlet meydana getirilmesi, Türkiye için öncelikli olarak güvenlik sorunu doğuracaktır. Bu parçalanmanın temelinde sadece toprak değil; ülkenin servet niteliğinde olan yer altı kaynaklarının paylaşımı da bulunmaktadır (Ruhayem, 2012).

Bölgede Kürt peşmergelerce oluşturulan bir ordu, bayrak, pasaport vb. bağımsız devlet olma emarelerinin bir kısmına sahip olunması, bağımsız bir Kürt devleti kurulması düşüncesi için sınır sorunlarının çözülüp; devletleşme sürecinin başladığının göstergesidir. Kürt azınlıklar tarafından kurulmak istenen

² "Kürt Yönetimi Bölünme Planını Olumlu Karşıladi", Yakın Doğu Haber, 29.09.2007, s. 1.

bağımsız Kürt devletinin Türkiye'nin güvenliğine olan en önemli etkisi, Türkiye'de yaşayan bölünmeyi/bağımsızlığı destekleyen Kürt gruplarca bağımsızlık düşüncesinin talep edilmesidir. Halen Irak bölgesinde devam eden iç çatışmalar, Irak'ta birden fazla devlet çıkarılması, bu devletlerden birinin de yıllar boyunca uzun süreli bir bağımsız devlete sahip olamayan Kürtler tarafınca kurulması, planlanan bağımsız Kürt devleti olacağı tahmini uzak değildir. Kürt topluluğunca yaşamsal faaliyetler için önem arz eden petrolün bulunduğu Kerkük şehrinin, kendilerine bırakılması yönündeki ısrarların nedeni Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu petrolün kendilerince karşılanması düşüncesinden doğmaktadır (Çağlar, 2013:146).

Bölgede bir Kürt devletinin devamlılığı, Arap ve Türkmen nüfusun kontrolünden petrol kaynaklarının alınarak, ABD tarafından Kürt nüfusa verilmesi durumunda sağlanabilir. Petrol ve türevi yer altı kaynaklarının kullanım alanının geniş, talep miktarının fazla olması nedeniyle, gelirlerini arttıran bir ekonomiye sahip olabilecek bir ülkenin sürekliliğinin olabileceği göz ardı edilmemelidir. Bunun dışında petrol kaynaklarının sahipliğinin ve rezervlerinin Arap nüfustan Kürt nüfusa doğru aktarılması, bölgede zengin olan Arap devletlerine karşı yeni bir güç yaratacak; ABD için İsrail ekseninde denge ülkesi çıkartacaktır. Bu da bölgede yeni bir çatışma alanı ve istikrarsızlık doğuracaktır. Bağımsız Kürt devleti düşüncesi ile birlikte Araplar risk olgularını Kürt cephesine de pay ederek odakların İsrail'den uzaklaşmasına yardımcı olacaktır (Çağlar, 2013:146).

Kürtler, an itibariyle self determinasyon (kendi kaderini tayin etme) hakkına Irak anayasasında sahip olamamışlar, bölgede yönetim faaliyetinde yer alan etkin Kürt liderler (Talabani, Barzani) bu hakka sahip olunması için çalışmalarını sürdürmektedirler. Bağımsız Kürt devletinin kurulmasının realitesi zayıf olmakla birlikte; buna neden olarak da bir devletin altyapısını kurup sürdürebilecek kadar bağımsızlık konusunda olan tecrübesizlik ve başarısızlıkları örnek gösterilebilir. Bu eksende; kurulması planlanan Kürt devletinin sadece kendi sınırları içerisinde hayati idamesini sağlayabilecek kadar çevre ülkelerle etkileşime girdiği varsayılsa bile; böyle bir ülkenin uzun süre varlığını sürdürebilme şansı yoktur. Yakın çevrede yer alan ülkelerin sınır güvenliği açısından önemi büyüktür (Kurubaş, 2012).

Bölgede bağımsız bir Kürt devleti düşüncesi, ABD'nin işgali ile birlikte fırsat olarak nitelendirilmesi, özerklikten öteye gidebilecek bir yapı olarak mümkün gözükmemektedir. ABD'nin işgal sürecinin sorunsuz olarak tamamlanması açısından da bağımsız bir Kürt hareketine izin verilmek istenmediği kontrollü bir sürecin yürütülmek istendiği gözlenmektedir (Kuloğlu, 2017).

Aslında bölgede Kürt hareketliliğinin alevlendirilmek istenmesi, Baas Partisi'nin iktidar üzerinde baskıcı bir yönetim anlayışı, ırklar arasında çatışma doğurmuştur. Kürt yurdunun temelleri bu çatışmalar fırsat bilinerek Mustafa Barzani tarafından atılmak istenmiştir. Irak'ın değişim süreci ile birlikte yapılan seçimlerde Talabani ve Barzani taraflarınca bir işbirliği yapıldığı görülmektedir. Barzani ve Talabani bölgenin bir Kürt devletine hazır olmadığı yönünde açıklamalarda bulunsalar da; pratikte bu şekilde gözüken politikanın tam tersi uygulama aşamasında sürekli olarak bağımsızlık politikasına dönüştürülmeye çalışılmıştır. Irak'ta gerçekleşen seçim sonrasında Talabani'nin politikaları gereği Kürt nüfusun fazla olduğu bölgelerde Kürt nüfus tarafından yapılanlar ön plana çıkartılmış; vergi toplama, dış politikada karar alma gibi önemli görevler talep edilerek; geçiş anayasasının yapılacağı süreçte birtakım imtiyazlar talep edilmiştir. Bu hakların yanı sıra, Kürt toplulukça talep edilen Kerkük'ün bir Kürt yurdu olduğu savıyla; Kerkük'ün Kürt bölgesine dâhil edilmesi yolundaki çabaları, ABD'nin bölge üzerindeki -petrolün güvenliğinin sağlanması- etkisine bağlı olarak frenlenmeye çalışılmıştır. ABD tarafınca aslında bu hamlenin yapılmayacağı düşünülmesine kapılmak hatalı bir görüş olurdu (Can, 2017).

İşgal sonrası kendisine bağımlı bir ülke yaratan ABD, Büyük Ortadoğu Politikasını şekillendirdiği ilkeler ve paylaşımların Kürt unsurlar tarafınca gerçekleştirilmeye çalışıldığı; fakat bölgede kendisine bağımlı bir Irak isteyen ABD tarafınca bölgenin şekillendirilmesinin yapıldığı ve yer altı kaynaklarının özellikle de bölge petrolünün bulunduğu alanların kontrolü altında tutmak temel hedefi ile birlikte; Büyük Ortadoğu Projesi'nin de adımları bu emarelerle belirgin bir hal almaya başlamıştır (İpek, 2011: 64-66).

Bölgede bu tarz bir bölünme faaliyetinin ABD politikası gereğince izlenmesiyle birlikte, bölgenin asli unsuru olan Sünniler geri plana atılmış; ABD bölgede asimetrik tehditleri (Snippereçiler, İntihar eylemcileri vb.) üzerinde toplamıştır. Irak'taki seçim sürecinin ardından Kürtler, bölgede etkin güç olarak ortaya çıkmıştır, bu etkinlik Kürtlerin bağımsızlık sürecini hızlandırmıştır. Bu bağımsızlık hareketi önce bölgede yaşamını sürdüren Türkmenleri, daha sonra da Türkiye'yi tedirgin etmiştir. Türkiye için tedirginlik doğuran olgu ise bağımsızlık hareketlerinin kendi içerisine sızma olasılığıdır (Dilek, 2010:1-3).

Kuzey Irak'ta kurulacak bağımlı ya da federal bir Kürt devleti, Türk tarafı için ciddi bir tehlike doğuracaktır. Kuzey Irak bölgesinde Türkiye'nin güvenliği açısından bölgede bulunan Asuriler, Keldaniler, Şiiler, Araplar, Kürtler ve Türkmenlerin bir arada yaşaması esastır (Kerküklü, 2012:2).

Irak'ın bölünmesi düşüncesinin ortaya çıkmasıyla birlikte; Türkiye bölgede bağımsız olarak kurulması planlanan Kürt devletine karşı; dengeleyici güç olarak Türkmen devletinin kuruluşuna destek verilmesi stratejisini benimseyebilir. Türkmen devleti bu Kürt devletinin dengeleyicisi ve baskı unsuru olacaktır. Bölgede bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasına destek olma ihtimali olan ABD ile bu destekten büyük rahatsızlık duyacak olan Türkiye arasında çatışma ihtimali kaçınılmazdır. Türkiye tarafınca desteklenen Türkmen devleti düşüncesi ile birlikte Türkiye'nin bölgedeki etkinliği aktif bir hal alıp; bölgede güçlü bir Türkiye, İran, Suriye, İsrail, Ürdün, Lübnan gibi ülkeleri tedirgin edecektir (Duman, (2012:1).

Bağımsız Kürt Devleti düşüncesinin doğduğu topraklarda dünya petrol rezervlerinin büyük çoğunluğu bulunmakla birlikte; bölgede kaotik bir yapıyı doğurabilecek ayrılıkçı hareketler, bölgede yerleşik güç olarak bulunan ABD ve sınır komşusu Türkiye arasında ayrıca ABD'nin güvenliğini sağlamayı teminat olarak verdiği İsrail ile olan ilişkileri ciddi manada zedelenecek; aynı zamanda bölgede Arap ve Türkmen nüfusun etkinliği kırılarak haklarına el koyulacaktır (Çağlar, 2013:149)

ABD ve İsrail bu bağlamda karşısına Arap, Türkmen nüfus ile Türkiye'yi almak istemeyecektir. Böyle bir durumda bölgede oluşabilecek ABD karşıtlığının sınır ötesine ulaşabileceği kesindir. Bu veriler ekseninde bölgede kısa vadede ABD tarafınca bağımsız Kürt devleti kurulması gerçekçi bir yaklaşım olmaktan uzak; fakat Türkiye'ye karşı dengeleyici politika gereği kullanılabilir bir faktör olarak elde tutulacaktır.

Yukarıdaki ihtimallere rağmen bölgede bağımsız Kürt devlerinin kalıcılığı ihtimali oldukça zayıftır. ABD'nin Irak işgali sırasında verdiği desteğe karşılık olarak Kürt gruplara devlet sözünün arkasında duran ABD, Şii-Sünni gerginliğini sürekli tetikte tutarak İsrail'in güvenliğinin bölünmüş güçler ile dengelenmek istemektedir (www.radikal.com.tr).

Türkiye'nin böyle bir çatışma politikasını kırması önem arz etmekle birlikte; başarılı olamamış Sünni-Şii gerginliği bölgede bağımsız Kürt devleti düşüncesini geri plana atacaktır. ABD bölgede Sünni-Şii çatışmasını sıcak tutarak bu istikrarsız ortamdan faydalanmak istemiş, bu da Kürt devletinin kurulması için Kürt gruplarca fırsat gibi görülmüştür. Aynı zamanda bölge içerisinde gerçekleşen asimetrik hareketler özellikle de bölgenin temel değerleri ile eşlenik olan İslam kültürünün değerlerine yönelik saldırılar ile bu çatışmalar destek bulmuştur. Hem Sünni hem de Şii taraflarınca bu tarz bir çatışmadan

uzak kalınması Bağımsız Kürt devleti düşüncesinin fiili (de facto) bir şekle dönüşmesini engellemiş olacaktır. Böyle bir uyum sürecinde ABD tarafınca kurgulanan bağımsızlık planını başarısızlıkla sonuçlandıracaktır (Bahçeşehir Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2008: 4-10).

Türkiye'nin de bölgede olan stratejisi bu tarz bir uyuşmazlığın derhal çözüme kavuşturulması yönünde olmalıdır.

KAYNAKÇA:

Akçakaya, Onur, (2009), “**Irak Bölgesel Kürt Yönetimine Kültürel ve Bölgesel Bakış**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, T.C. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı, s.63

Al Jazeera Türk, 7 Ocak 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/suriyeli-kurtler-ozerklik-ilan-etti>, Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2017.

Anadolu Ajansı, 21 Kasım 2014, <http://www.aa.com.tr/tr/haberler/423992--bagdat-ile-erbil-anlasma-yolunda>, Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2017

Ayhan, Veysel, (2012) “**Ürdün’de Siyasal İstikrar ve Türkiye ile İlişkiler**”, Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi, Temmuz, s. 1-4.

Aziz, Mahir A. (2013), **Irak Kürtleri Irak Kürdistanı’nda Milliyetçilik ve Ulusal Kimlik**, çev. Zülâl Kılıç, İstanbul, Kitap Yayınevi, s.136

Bahar, Halil İbrahim (2012) “**PKK’yı TOKİ’ye Havale Etmek**”, Ankara Strateji Enstitüsü, 09 Ağustos, s. 1

Bahçeşehir Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, İstanbul 2008, s. 4-10.

Balcı, Ali (2014) “**‘Enerji’sine Kavuşan Komşuluk Türkiye-Kürdistan Bölgesel Yönetimi İlişkileri**”, SETA Analiz, S.97, 13 Haziran, (Erişim) <http://setav.org/tr/enerjisine-kavusan-komsuluk-turkiye-kurdistan-bolgesel-yonetimi-iliskileri/analiz/15953>, s.25-26. Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2017

Bilgin, Burcu Şahin (2015), **Amerika’nın Irak İşgalinden Günümüze Kuzey Irak’ta Devlet İnşa Süreci**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniv. SBE, Ankara, s.69

Bölme, Selin M. (2008) “**İsrail’in Kuzey Irak Politikası ve Türkiye**”, SETA Yayınları, s.9, 1 Mart, <http://arsiv.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=12019&q=israil-in-kuzey-irak-politikasi-ve-turkiye>, Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2017

Can, Muzaffer “**Köy Muhtarlığından Özerkliğe Barzaniler**”, <http://www.turksam.org/gencbakis/a2789.html>, Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2017

Çağlar, Şerif Emre (2013), “**Yirmibirinci Yüzyılda Türkiye’nin Güvenlik Riskleri: Bağımsız Kürt Devleti’nin Kurulma İhtimalinin Doğurabileceği Sorunlar**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Atılım Üniversitesi, s.125-152

Çağlar, Barış (2012), “Suriye’de Uzayan Kriz ve Sonrasındaki Zorluklar”, Cilt 4, Kasım, s. 9-13

Çetinsaya, Gökhan ve Özhan, T. (2009). “İşgalin 6. Yılında Irak”, **Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)**, SETA Yayınları IV, <http://arsiv.setav.org/ups/dosya/24299.pdf>, Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2017

Demirel, Hasan H. (2012), “Irak’taki Etnik Milliyetçiliğin Bölgeye Yansımaları: ‘Kürtçülük Örneği’”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi,

Dilek, Kaan (2010), “Irak’ı Bekleyen Kader: Kaos mu İstikrar mı?”, Stratejik Düşünce Enstitüsü, 12.04. s. 1-3.

Duman, Bilgay (2012), “Irak’ta Siyasi Kamplaşmada Türkmenler Nerede Duruyor?” Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, 1 Mayıs, s. 1

Erkmen, Serhat (2009), “Irak’taki Yerel Seçimin Sonuçları ve Seçim Sonrası Durumun Türkiye’nin Irak Politikasına Etkileri” Gündem Analiz, No:01, Ankara, Şubat, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Etkinlikler/Dosyalar/2009214_g.a.1.pdf, Erişim Tarihi: 27 Temmuz 2017

Ertuğrul, Doğan (2012) “Türkiye Dış Politikası İçin Bir Test: Suriye Krizi”, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, s. 1-6.

Güven, Mustafa, (2012), “Türkiye-Suriye İlişkilerine Genel Bir Bakış”, Akademik Perspektif, 14 Ekim [http //akademikperspektif.com/2012/10/14/turkiye-suriye-iliskilerine-genel-bir-bakis/](http://akademikperspektif.com/2012/10/14/turkiye-suriye-iliskilerine-genel-bir-bakis/), Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2017.

Haberler.com, 6 Eylül 2014, <http://www.haberler.com/irak-hukumeti-kurt-petrolu-icin-yeni-dava-acti-6455844-haberi/>, Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2017

Hürriyet Gazetesi, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/26598816.asp>, 20.07.2015, Serhat Erkmen, (2015, “Seçim Öncesi Irak’ta Siyasal Durum ve Seçime İlişkin Beklentiler”, s.12-13. Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2017

Hürriyet Gazetesi, 12 Haziran 2014, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/26598816.asp>, Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2017

İpek, Pınar (2011), “İşgal Sonrası Irak’ta Devletleşme Sorunlarının Kurumsal İncelemesi ve Petrol Zenginliğinin Etkileri”, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Ortadoğu Enstitüleri, Cilt 3, Sayı 1, Temmuz, s. 64-66.

Kareem, Selen Tonkuş (2012), “Irak Kürt Bölgesel Yönetimi’nin 2011’inden 2012’ye Yansımaları”, **Ortadoğu Analiz**, C.4, S.39, Mart, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201238_oanalizmart2012ebook.pdf, s.9-10. Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2017

Kerküklü, Ali (2012), “Kürtler Bölgede İsrail ve Dış Güçlerin Sopasıdır”, Türkmen Şanı Gazetesi, 28 Ağustos, s.2.

- Knights, Michael (2014), “**Making the Iraqi Revenue-Generating Deal Work**”, Washington Institute, 3 Aralık <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/making-the-baghdad-krig-revenue-generating-deal-work>, Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2017
- Köylü, Murat (2017), **Türkmen Yurdunun İstilasını Musul ve Kerkük'ün Siyasi Tarihi**, Kripto Yayınları, Ankara.
- Kurubaş, Erol, (2003), “**Irak Kürt Hareketi, İç Çekişme- Dış Destek- Ayaklanma**”, **Irak Krizi(2002-2003)**, Asam Yayınları, Ankara,
- Kuloğlu, Armağan “**Irak'ın Kuzeyindeki Gelişmelerin Farklı Yönlerden Değerlendirilmesi**”, <http://www.kerkukvakfi.com/analizler.asp?id=157>, Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2017
- Milliyet Gazetesi, 01.11.2009, <http://www.milliyet.com.tr/-etle-tirnak-gibiyiz-siyaset/siyasetdetay/01.11.2009/1156767/default.htm>, Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2017
- Milliyet Gazetesi, 27.10.2014, <http://www.milliyet.com.tr/kurt-petroluyle-iligili-flas/ekonomi/detay/1960860/default.htm>, Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2017
- Milliyet Gazetesi, 13.01.2014., <http://www.milliyet.com.tr/bagdat-zararimizi-turkiye-dunya/detay/1821044/default.htm>, Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2017
- Oran, Baskın (Editör) (2002), **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt: I: 1919-1980, İstanbul, İletişim Yayınevi, s.325
- Orhan, Oytun (2007), “**Kuruyunca Sula, Uzayınca Buda: Suriye'nin Kuzey Irak ve Kürt Politikası**”, Stratejik Analiz, Haziran, s. 51.
- Oytun Orhan, (2015), “**Irak ve Suriye'de İç Savaşın Kazananı Kürtler**”, Al Jazeera Türk, 23 Temmuz (Erişim) <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/irak-ve-suriyede-ic-savasin-kazanani-kurtler>, Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2017.
- Özdağ, Ümit (2008), “**PKK Terörü Neden Bitmedi, Nasıl Biter?**”, Ankara, Kripto Yayınları, s. 157-158.
- Özden Zeynep Oktav, (2010), “**Çok Boyutlu Türk Dış Politikasına Bir Örnek: Türkiye-Irak Bölgesel Kürt Yönetimi Arasında Gelişen İlişkiler ve Nedenleri**”, Ortadoğu Etütleri, Ocak c.2., S.2.,
- Radikal Gazetesi, 20.10. 2003, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=96173>, Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2017
- Ruhayem, Rami “**Mezhep Çatışmasına Sıkışan Irak**”, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/11/121122_iraq_sectarianism.shtml, Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2017.
- Semin, Ali (2011), “**Türkiye'nin Irak Politikası Işığında Kuzey Irak Açılımı**”, Bilge Strateji, Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi, Cilt 3, Güz, Sayı 5, s. 182-183.

Semin, Ali (2011), “**Türkiye’nin Irak Politikası Işığında Kuzey Irak Açılımı**”, Bilge Strateji, Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi, Cilt 3, Güz, Sayı 5, s. 182-183.

Sözcü Gazetesi, 9 Temmuz 2015, <http://www.sozcu.com.tr/2015/dunya/ikby-bagdata-karsi-ekonomik-bagimsizlik-ilan-etti-881136/>, Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2017

Sözcü Gazetesi, 9 Temmuz 2015 ve “Kurdistan Region Council for Oil and Gas Affairs meets with political parties”, **Kurdistan Regional Government**, 18 Haziran 2015, (Erişim) <http://cabinet.gov.krd/a/d.aspx?s=040000&l=12&a=53475>, Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2017

Sungur, Nevin (2004), “**Suriye: Kürt devleti kırmızıçizginin ihlalidir.**” NTVMSNBC, 27 Aralık <http://arsiv.ntv.com.tr/news/302679.asp> Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2017.

TRT Türk, <http://www.trtturk.com/haber/ikbynin-ilk-anayasasi-yolda-131400.html>, Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2017

Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu-USAK, s.29-30.

Yakın Doğu Haber, 29.09.2007, s. 1.

Yetkin, Murat (2005), “**Yeni Irak-Kürt Siyaseti Şekilleniyor**”, Radikal Gazetesi, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=168796>, Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2017

Yılmaz, Sait (2011), **Irak Dosyası**, İstanbul, Kum saati Yayınları, s.140, 159-161

Yusuf, Abdülbaki (2012), “**Irak Kürt Bölgesel Yönetimi’nin 2011’den 2012’ye Yansımaları**”, Ortadoğu Analiz, Cilt 4, Mart, s. 41-44. <http://kurdistaninvestment.org/banking.html>, Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2017

http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2010316_zeynepoktav.oe.pdf , s.59. Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2017

<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1085200&CategoryID=78>, Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2017